

MAGYARORSZÁG MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBA VALÓ BELÉPÉSÉNEK KATONAPOLITIKAI VONATKOZÁSAI*

Kún József őrnagy

TÖBB MINT KÉT ÉVTIZEDE, hogy a horthysta Magyarország fegyveresen is bekapcsolódott a második világháborúba. Ez az elhatározás — figyelembe véve az ellenforradalmi rendszer politikáját — nem volt meglepő, hiszen a magyar uralkodó osztály politikája a kezdet kezdetétől fogva antikommunista, szovjetgyűlölő volt. A Horthy-rezsim a két világháború között azokkal az európai nagyhatalmakkal építette ki katonai, politikai kapcsolatait, amelyek szintén ezt a politikai irányvonalat képviselték. A magyar politikai és a legfelsőbb katonai vezetés tudatában volt annak, hogy a sokat hangoztatott békés revízió nem hozhatja meg a kívánt eredményt, de azt is tudták, hogy Magyarország nem rendelkezik olyan politikai és katonai súllyal, amelyek nyomására felülvizsgálnák az 1920. évi békeszerződést. Ezért a magyar uralkodó osztályok — osztályérdekeiktől vezérelve — keresték azokat a nemzetközi erőket, amelyeknek támogatásától remélhették revíziós törekvéseik megvalósítását. Ezt a külpolitikai erőt a fasiszta Németországban és Olaszországban látták. A magyar uralkodó osztályokat a revízió mindenároni megvalósításának vágya sorozatos engedményekre kényszerítette a fasiszta nagyhatalmakkal szemben. Ezek az engedmények, továbbá a kívülről irányított német befolyás erősödése olyan helyzetet eredményeztek, amelyben Magyarország — a fasiszta nagyhatalmon belül vezető helyet elfoglaló — Németországnak úgy politikai,

* Úgy gondoljuk, hogy Magyarország második világháborúba belépésével kapcsolatban eddig megjelent munkák még nem tették feleslegessé a kérdéssel való újbóli foglalkozást. A tanulmány — a már meglévő ismeretekre támaszkodva — újabb kutatási eredmények felhasználásával akarja teljesebbé tenni a fenti téma ismeretét.

mint gazdasági téren teljes kiszolgálójává vált. Azt azonban korántsem lehet állítani, hogy a magyar—német kapcsolatok fejlődése, majd pedig a német befolyás uralkodóvá válása zökkenőmentesen ment végbe. A magyar uralkodó osztályoknak számos kérdésben volt ellentétük a fasiszta Németországgal, ennek ellenére külpolitikájuk alapjaiban német orientációra épült.

Különösen erős volt a német befolyás a magyar hadsereg vezetők szerveiben, és általában a horthysta tisztikarban. S jellemző módon a hadseregben volt a legsimább, legproblémamentesebb a fejlődés. Mint ismeretes, Gömbös Gyula miniszterelnök megtartotta magának a honvédelmi tárcát is. Katonákból képviselőket csinált, a tábournoki kart is elsősorban olyanokból alakította ki, akik német származásúak és nácibarátok voltak. Az ötödik hadoszlop eredményes munkáját szemléletesen bizonyítja, hogy a háborút megelőző években a vezérkarnál szolgálatot teljesítő tisztek 60%-a német származású volt. Ebben az időszakban már a felsőbb magyar katonai vezetés szinte teljes egészében német katonai befolyás alá került. Katonai szűklátókörűséggel, kritikátlanul szemlélték a német fasizmus agressziós cselekedeteit, lenyűgözve a német hadseregnek 1939—40-ben elért — kétségtelenül nagy és gyors — katonai sikerei által. Azok a fiatal tisztek pedig, akiket a tiszti iskola elvégzése után — nyelvtanulás ürügye alatt — Németországba és Olaszországba vezényeltek, hazatérésük után a fasiszta hadseregek legfőbb szószólóivá váltak. 1937-től kezdődően a sokat hangoztatott „politikamentes” tisztikarból titokban egyre többen léptek be Szálasi-Szalosján Ferenc nyilaskeresztes-hungarista mozgalmába. Erről tudtak az előljárók is, mégsem léptek fel ellene határozott formában.

A laktanyákban megjelentek a náci röplapok. Ugyanakkor a kormánykörök egy részében is megerősödött a német hadsereg legyőzhetetlenségébe vetett hit. A felső katonai vezetés, személy szerint Werth Henrik vezérkari főnök, a kormánypárt jobbszárnya, a nyíltan német érdekeket képviselő nyilaspárt egyöntetűen követelték a Németországgal kötendő katonai szövetséget.¹ A német és magyar vezérkarok között ez a katonai szövetség írásos egyezmény formájában mégsem jött létre.

— 1940 nyarán ugyanis a magyar burzsoá és nagybirtokos angolbarát körök, akiket a kormányban maga Teleky Pál mi-

¹ HIL. Az 1947-es békeelőkészítő bizottság iratai. Bárczy István államtitkár vallomása. VII. doboz 38. szám. Lásd még idevonatkozólag Ránki György: Magyarország belépése a második világháborúba, Hadtörténelmi Közlemények, 1959/2. sz. 29. oldal.

niszterelnök képviselt, nem akartak nyíltan a fasiszta Németország oldalára állni és igyekeztek továbbra is a tengelyhatalmakon belül fenntartani az olasz vonalat. — Másrészt a hatalma és sikerei tetőpontján álló Németországnak ebben az időben nem volt szüksége a német—magyar katonai szövetségre, mert tisztában volt a magyar hadsereg felszerelési, szervezeti és egyéb hiányosságaival. Amire pedig szükségük volt, azt úgyis megkapták Magyarországtól, mivel Teleky kormánya, annak ellenére, hogy nyíltan nem akart Németország oldalára állni, továbbra is politikai és gazdasági engedményeket tett a hitleri fasizmusnak.

A két ország kapcsolatának erősödését nem hátráltatta egy idevonatkozó szerződés hiánya. 1940-től fokozatosan sikerült Németországnak — az őket készségesen kiszolgáló magyar politikai és katonai vezetők segítségével — az országot úgy gazdaságilag, mint katonailag a Harmadik Birodalom csatlósává tenni s végül belevinni a történelem eddig legnagyobb világégésébe, a második világháborúba.

*

Magyarországnak a második világháborúba való belépése a hitleri Németországnak a Szovjetunió ellen indított hit-szegő támadásához kapcsolódik. A támadás terve hivatalos formában 1940 július végén jutott a német katonai vezetés tudomására. Hitler július 29-én délután — szigorú titoktartás kötelezettsége mellett — Jodl tábornokon keresztül közölte először a német haderő parancsnokaival: „dass der Führer die Ansicht habe Sowjetrußland mit den Waffen niederzuringen”.² Két nappal később, július 31-én, parancsot kapott a német hadsereg vezérkari főnöke a Szovjetunió elleni hadjárat felvonulási és hadműveleti tervének kidolgozására. Az elkövetkezendő hónapokban a német politikai és katonai vezetés tevékenységének középpontjába a Szovjetunió elleni támadás terve került. Ami ezenkívül történt, lényegében ennek a fő kérdésnek volt alárendelve.

A felkészülést azonban egy előre nem várt esemény megzavarta. 1941. március 26-án Belgrádban megdöntötték a németbarát Cvetkovics-kormányt, amely egy nappal ezelőtt írta alá Jugoszláviának a háromhatalmi egyezményhez való csat-

² „hogyan Hitler Szovjetországot fegyverrel szándékozik leverni.” Helmuth Greiner: Die oberste Wehrmachtführung 1939—1943.

lakozásáról szóló jegyzőkönyvet. Ezt követően a német hadsereg április 6-án megkezdte Jugoszlávia megszállását, amelyben már a magyar hadsereg is közreműködött. Magyarországnak a második világháborúban való fegyveres részvétele tehát a Jugoszlávia elleni agresszióval vette kezdetét.

1. Magyarország szerepe a Jugoszlávia ellen tervezett olasz akcióban és a magyar hadsereg részvétele Jugoszlávia lerohanásában 1941 tavaszán

Ismeretes, hogy a magyar kormány 1940 őszén tárgyalásokat kezdett Jugoszláviával, melynek eredményeképpen 1940. december 12-én megkötötték a két ország közötti tartós békéről s örök barátságról szóló egyezményt. Önkéntelenül felvetődik a kérdés, milyen tényezők hatására jöhetett létre ez a megegyezés, hiszen néhány hónappal a tárgyalások megkezdése előtt Magyarország késznek mutatkozott részt venni egy Jugoszlávia elleni közös olasz—magyar fegyveres akcióban. A kérdésre a feleletet elsősorban az események katonapolitikai vonatkozásainak megvilágításával lehet megtalálni.

Vezető magyar katonai körök évek hosszú során ápolták és egyengették — a németekkel való együttműködés mellett — a fasiszta Olaszországgal való együttműködést is. A magyar vezérkar ezen a vonalon látta a magyar revíziós törekvések részbeni megvalósításának egyik lehetőségét. A közös olasz—magyar katonai együttműködésnek az éle a Balkán, azon belül elsősorban Jugoszlávia ellen irányult. 1936-ban az olasz—magyar katonai együttműködés elveit megegyezés formájában rögzítették,³ majd az azt követő években a megbeszélések egész sorozata zajlott le olasz—magyar katonai vezetők között.

1940 tavaszán Olaszországban megszületett egy balkáni katonai akció konkrét terve. Május 8-án az olasz repülésügyi miniszter v. Szabó László ezredes, római magyar katonai attasé magához kérette és feltette a kérdést: „Hajlandó-e a magyar vezérkar az 1936-ban lefektetett elvek szellemében az olasz féllel az aktív együttműködést felvenni, különösen a hadirepülőterek kérdését illetően. (Azaz szükség esetén a Magyarország területén fekvő hadirepülőterek rendelkezésre bocsátása az olasz repülőgépek részére.)”⁴ A beszélgetés folyamán felvetődött, hogy figyelembe véve a legújabb külpolitikai helyzetet, „... a ki-

³ OL. A római magyar katonai attache iratai 1936—41. 815/k. a. — 1940.

⁴ Uo.

szemelt repülőtereken felül még újabb repülőterekre lesz szükség.⁵ Vitéz Szabó Lászlónak nem volt nehéz a beszélgetésből az alábbi tanulságokat levonni:

„a) Olaszország egy balkáni akcióra készül.

b) Ennek az akciónak egyik részét Jugoszlávia elfoglalása képezi.

c) Jugoszlávia elfoglalásához azonban Olaszországnak szüksége van olyan Magyarországon fekvő bázisokra, amelyekről könnyen és *vadász kísérettel* bombázhatná a jugoszláv területeket. (Az olasz bázisokról ugyanis nagy távolságok folytán a bombázókat nem tudnák vadászgépekkel kísérni.)

d) Ha a külpolitikai és a német harctéri helyzet megengedi, az akció megindítása néhány hónapon belül lehetséges...⁶

Olaszország balkáni hadműveleteinek előkészületei időben egybeestek Magyarország Románia ellen indítandó katonai akciójának terveivel. Teleky miniszterelnök 1940 áprilisában levelet küldött Hitlernek, melyben a német, olasz és magyar kormányok képviselőinek megbeszélését javasolta a Románia ellen indítandó támadás érdekében.⁷ A magyar vezérkar Jugoszlávia megtámadásának tervét úgy értékelte, hogy az kedvezően befolyásolhatja majd a Románia ellen indítandó magyar akcióit, ezért meglepéssel regisztrálták Olaszország terveit. „Magyar részről — írta Wehrt vezérkari főnök v. Szabónak — örömmel vettük tudomásul, hogy Olaszország adott esetben Jugoszlávia ellen velünk együttműködésre hajlandó repülő vonatkozásban. Az olasz részről felmerült kérdésnek készségesen eleget teszünk és a kívánt rep. alapokat rendelkezésre bocsátjuk.

Tekintettel arra, hogy jugoszláv vagy esetleg román vonatkozásban olasz—magyar együttműködésen kívül német—magyar együttműködés is lehetséges akár külön-külön, akár együttes fellépéssel, szükséges, hogy az érdekelt három állam együttműködés tekintetében úgy politikai, mint katonai téren különösen megegyezzenek, mert hiszen Magyarország területén alkalmazandó olasz és német légi és földi erők együttes felvonulása esetén Magyarország területét a három állam között az igényeknek megfelelően fel kell osztani.

Olaszország részére általában a Győr, Balaton, Sió-csatorna, Kalocsa, Kiskunfélegyháza, Szentés, Tisza vonala magyar—jugoszláv, a magyar—német határ közötti területet szántam.”⁸ A magyar vezérkar itt idézett álláspontját v. Szabó tovább-

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Magyarország és a második világháború, Budaepst, 1959. 263. oldal.

⁸ OL. A római magyar katonai attache iratai 1936—41. 10. 351. sz/K.—1. vkf.—

bította. Azonban nemcsak ez történt. Szabó ezredes Budapestre utazott, ahol nemcsak Werth vezérkari főnökkel tárgyalt, hanem személyesen járt el a miniszterelnöknél is, aki ebben az időben gróf Teleki Pál volt. „A körülmények szerencsés összejátszása következtében (budapesti tartózkodásom) — már a megbeszélés alkalmával abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy nemcsak a magyar vezérkar igenlő válaszát közölhetem, de tudomására hozhatom azt is, hogy a magyar kormány szívesen vesz részt Olaszország oldalán egy Jugoszlávia elleni hadműveletben.”⁹ — írja Szabó ezredes Roatta tábornok, az olasz hadsereg vezérkari főnökhelyettesének küldött levelében.

Tehát úgy a magyar vezérkar, mint a magyar politikai vezetés készen állott arra, hogy részt vegyen Olaszország oldalán egy Jugoszlávia ellen irányuló katonai akcióban. A feladat végrehajtásához azonban Hitler beleegyezésére volt szükség. A római német katonai attaché Berlinbe utazott, hogy kikérje a szóban forgó ügyben a német kormány véleményét. Az izgalmas, várakozással teljes napok után augusztus 22-én a német katonai attaché olyan eredménnyel tért vissza Berlinből, ami mélységesen lehűtötte nemcsak az olasz, de a magyar háborús kedélyeket is. Németország nem járult hozzá a Jugoszlávia ellen indítandó közös olasz—magyar akcióhoz. A lejátszódott események bizonyítják, hogy Olaszország mennyire alárendelt szerepet játszott Németország oldalán. Vitéz Szabó keserűen vonja le a tanulságot a történetekből: „... Kiderült, hogy európai viszonylatban a német akarat dominál.”¹⁰

A látszat megmentése érdekében mégis szükségesnek mutatkozott, hogy a következő napokban Roatta tábornok magához kérje v. Szabót és közölje vele: annak ellenére, hogy a német gazda nem járult hozzá a kis csetepatéhoz, az eddigi tárgyalások nem voltak hiábavalók. El fog következni feltétlenül annak az ideje, hogy az ez irányban folytatott tárgyalások és megállapodások eredményét le lehessen fölözni.

Szabó ezredes örömmel jelentette az olasz félnek azt az örömteljes és megtisztelő megállapítását, hogy „a magyar kormány és vezérkar öntevékeny ajánlata, illetve hadüveleti terve a Jugoszlávia elleni közös hadműveletekre, alapos megfontolás után a legnagyobb értékelésre talált, annál inkább, mert a javaslatot önzetlennek és az olasz érdekekre hasznosnak ítélték.”¹¹ Olaszország a németek elutasítását ekkor még úgy ítélte meg,

⁹ OL. A római magyar katonai attache iratai 1936—41. 1.022/1. k. a.—1940.

¹⁰ OL. A római magyar katonai attache iratai 1936—41. 1.022/2. k. a.—1940.

¹¹ OL. A római magyar katonai attache iratai 1936—41. 1.022/3. k. a.—1940.

hogy az csak időleges jellegű és a terv egy alkalmasabb időpontban kerül majd megvalósításra.

Magyarország Románia elleni katonai akcióját szintén lefújta Hitler, de hajlandónak mutatkozott a két ország között közvetítőként fellépni. Az 1940. augusztus 30-án aláírt második bécsi döntés területi nyereséget jelentett ugyan Magyarország számára, de ezért az országnak súlyos árat kellett fizetnie. A magyar uralkodó osztály agresszív politikája, melynek közép-pontjában a revíziós igények mindenáron való megvalósítása állott, végül is az ország függetlenségének teljes feladásához vezetett. S a területrendezés nem csökkentette a két ország között fennállott politikai feszültséget sem, sőt bizonyos mértékben fokozta ezt.

Hitler azért nem járult hozzá az olasz—magyar akció megvalósításához, mivel az ellentétben állott a fasiszta Németország további katonai elképzeléseivel. Akkor már eldöntött kérdés volt a Szovjetunió ellen indítandó támadás s az elkövetkezendő időszakban minden háborús akciót elsősorban ennek a tervnek rendelt alá a német politikai és katonai vezetés. A Balkán-félsziget teljes német ellenőrzés alá vétele elengedhetetlenül fontos volt a Szovjetunió ellen indítandó agresszió szempontjából. A német hadvezetőség joggal tartott attól, hogy a szövetséges hatalmak partraszállnak a Balkánon s veszélyeztetik a német hadsereg déli szárnyát. (Heeresgruppe Süd.) Ezért még a Szovjetunió elleni hadjárat kezdete előtt ki akarták kapcsolni ezt a veszélyt.

Németország bízott abban, hogy Jugoszláviát sikerül — háborús konfliktus nélkül — a tengelyhatalmakhoz kapcsolni. Ennek érdekében 1940 őszen megindult a diplomáciai hadjárat Jugoszlávia ellen. A kérdés annál sürgetőbben merült fel, mivel az időközben Görögország ellen megindított olasz hadjárat nem járt kellő sikerrel.¹²

A görög csapatok 1940 november közepén sikeres ellen-támadásba kezdtek. Visszavetették az olaszokat az albán határon túlra, sőt a hónap utolsó harmadában tovább folytatták támadásaikat albán területen. Az olasz csapatok emberben és anyagban egyaránt súlyos veszteségeket szenvedtek. A helyzet komolysága megkívánta, hogy Németország segítségére siessen szövetségeseinek.

A német főhadiszállás mellett működő olasz tábornok az albán arcvonal megerősítése céljából már november 19-én látogatást tett Jodl tábornoknál, hogy az olasz vezérkar megbí-

¹² Olaszország 1940. október 28-án indított támadást Görögország ellen.

zásából német tehergépkocsik és Ju 52-es szállító repülőgépek igénybevételéről tárgyaljon. A tehergépkocsikat Laibach-ig vasúti szállítással, onnan pedig menetben való továbbítását tervezték. A terv azon nyugodott, hogy a német kormánynak nehézség nélkül sikerül megszereznie az átszállításhoz Jugoszlávia hozzájárulását. Hitler tisztában volt a helyzet súlyosságával. Tudta, hogy az albániai helyzet Németország szempontjából hátrányosan befolyásolhatja a többi balkáni állam magatartását. Éppen ezért hajlandónak mutatkozott az olasz vezérkar kérését teljesíteni.

Hitler november 28-án és 29-én Berghofban megbeszéléseket folytatott Cincar-Markovics jugoszláv külügyminiszterrel. Többek között javaslatot tett egy megnemtámadási szerződés megkötésére és kilátásba helyezte Szaloniki átadását Jugoszlávia részére, ha az belép a háromhatalmi egyezménybe. Ez alkalommal kérte Hitler, hogy járuljon hozzá a jugoszláv kormány a fentebb említett gépkocsik átvonulásához jugoszláv területen. A tárgyalások nem vezettek eredményre, pedig ez ügyben Olaszország is kéréssel fordult a jugoszláv kormányhoz.

Ezek az események játszódtak le 1940 őszén, miközben a magyar kormány tárgyalásokat folytatott Jugoszláviával barátsági szerződés megkötése céljából. A két ország közeledése egybeesett a hitleri Németország érdekeivel. Magyarország 1940. november 20-án csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, s Hitler a jugoszláv—magyar közeledésben Németország Jugoszláviába való behatolásának egyik lehetőségét látta. Ezért nem emelt kifogást a magyar—jugoszláv tárgyalások ellen.¹³ Figyelembe véve Németország katonai terveit s a háromhatalmi egyezményen belül Magyarország helyzetét, ez a szerződés soha nem jöhetett volna létre a hitleri Németország jóváhagyása, beleegyezése nélkül. A tartós békéről s örök barátságról szóló egyezmény, mely mint az 1941. évi II. tc. február 28-án került a magyar törvénytárba, rövidéletűnek bizonyult. Horthy Hitler első felhívására csatlakozott a Jugoszlávia elleni agresszióhoz.

A magyar—jugoszláv szerződés megkötése sem hozott fordulatot a német—jugoszláv viszonyban. Hitler január 9-én megbeszélésre hívta össze a német haderőnemek főparancsnokait.¹⁴ (Légi, szárazföldi, tengeri.) Itt többek között jellemezte a balkáni államok viszonyát a tengelyhatalmakhoz. A román kormány magatartását barátságosnak, Bulgáriáét lojálisnak ítélte

¹³ Lásd idevonatkozólag Ránki György: i. m. Hadtörténelmi Közlemények 1959/2. sz. 31. oldal.

¹⁴ Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires, 1953. 214. oldal.

meg. „Jugoszlávia — állapította meg Hitler — hűvös magatartást tanúsít a tengelyhatalmakkal szemben.”¹⁵

Jugoszlávia elutasító magatartásán Hitler mindenképpen változtatni akart. A kérdés egyre sürgősebben merült fel a Görögország elleni küszöbön álló hadműveletek miatt.¹⁶ Február 14-én újra megkezdődtek a tárgyalások a két ország között. Jugoszlávia részéről dr. Cvetkovics miniszterelnök és Cincar-Markovics külügyminiszter vett részt a tárgyalásokon. Jugoszlávia bevonása a háromhatalmi egyezménybe akkor sem sikerült. A tárgyalások folytatására március 4-én került sor, most már Pál régensherceg jelenlétében, de ez a próbálkozás is eredménytelenül végződött. A népellenes Cvetkovics-kormány azonban végül is helyt adott a német követeléseknek. A jugoszláv kormány képviselői 1941. március 25-én Bécsben aláírták a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásról szóló jegyzőkönyvet.

A hitleri külpolitika győzelme csak két napig tartott. Széles néprétegeket megmozgató felkelés robbant ki a németeknek behódoló Cvetkovics-kormány ellen. Ennek eredményeképpen március 27-én Simonovics tábornok vezetésével új, nyugati orientációjú kormány vette át a hatalmat Jugoszláviában. Több volt vezető politikust letartóztattak. Pál régensherceg Görögországba menekült.

Az új jugoszláv külügyminiszter kijelentette a belgrádi német követnek, hogy Jugoszlávia a jövőben is barátságos politikát akar folytatni Németországgal.¹⁷ A háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásról szóló szerződést az új kormány nem bontotta fel, de nem is ratifikáltatta.

Hitler elérkezettnek látta az időt a fegyveres beavatkozásra. Március 27-én 13.00 órára magához rendelte a hadsereg, a légi-erő parancsnokait és közölte velük elhatározását: „Jugoslawien militärisch und als Staatsgebilde zu zerschlagen.”¹⁸ Hitler Magyarország és Olaszország részvételét a Jugoszlávia elleni agresszióban kezdettől fogva számításba vette. „A Jugoszlávia elleni háború — mondotta Hitler — igen népszerű lesz Olaszországban, Magyarországon és Bulgáriában: ezeknek az orszá-

¹⁵ Helmuth Greiner: i. m. 249. oldal.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Miután Olaszország megindította Görögország elleni hadjáratát, egy nappal később, 1940. október 29-én angol csapatok szálltak partra Kréta szigetén. Ezt követően Hitler november 4-én szóban közölte Brauschitsch tábornokkal a Görögország elleni német hadművelet tervét, amely november 12-én az ún. „Weisung Nr. 18”-ban nyert megfogalmazást. A végleges hadműveleti terv (Weisung Nr. 20. Unternehmen Marita.) 1940. december 13-án készült el. — H. A. Jacobsen: 1939—1945. Der zweite Weltkrieg in Chronik und Dokumenten. 153. és 178. oldal.

¹⁸ „Jugoszláviát úgy katonailag, mint államszervezetileg szétverni.” — H. A. Jacobsen: i. m. 202. oldal.

goknak területi engedményeket kell kilátásba helyezni: az adriai tengerpartot Olaszországnak, a Bánátot Magyarországnak és Macedóniát Bulgáriának.”¹⁹ Még aznap átnyújtotta Sztójay Döme berlini magyar követnek Horthyhoz intézett levelét, azonnali továbbítás végett. A levélben többek között ez állt: „Jugoslawien wird vernichtet werden, dann es hat sich soeben offensichtlich von der Politik des Einvernahmens mit der Achse losgesagt. Die Hauptmacht der deutschen Streitkräfte muss durch Ungarn marschieren; doch wird der Hauptangriff nicht im ungarischen Abschnitt erfolgen. Hier sollte die ungarische Armee eingreifen; als Gegenleistung für seine Mitwirkung käme Ungarn in die Lage, alle seine früheren Gebiete wiederzugewinnen, zu deren Abtretung an Jugoslawien es seinerzeit gezwungen wurde. Die Sache eilt: Eine sofortige und zustimmende Antwort ist erforderlich.”²⁰

Horthy pozitív válaszát március 28-án nyújtotta át Sztójay követ Hitlernek. Ezt követően megkezdődtek a konkrét katonai megbeszélések a hadműveletek összehangolása céljából. Paulus tábornok március 30-án reggel Budapestre érkezett, ahol tárgyalásokat folytatott Werth vezérkari főnökkel és László ezredessel, a hadműveleti csoport vezetőjével.²¹ A megbeszélés gyorsan és zavartalanul folyt le. Az egyezmény értelmében Magyarországnak öt hadtestet kellett mozgósítania. A támadásban csak a gyors hadtest és két gyalogos hadtest részvételét tervezték, a másik két hadtestet tartaléknak szánták. A terv szerint a magyar egységeknek a Duna—Tisza közén, valamint a Tisza balpartján kellett volna előnyomulnia. Ez utóbbi meghiúsult a román kormány magatartásán. Antonescu április 5-én közölte, a magyar csapatok a Tisza vonalától keletre történő bevetésének fegyveresen ellenáll. Románia ugyanis szintén igényt tartott a Tiszától keletre eső jugoszláv területre.²²

A német és a magyar vezérkar között történt megállapodást Werth Henrik vezérkari főnök április 1-én terjesztette a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülése elé. Az ülésen — Teleki javaslatára — különböző feltételekhez kötötték a magyar had-

¹⁹ Helmuth Greiner: i. m. 273. oldal.

²⁰ „Jugoszláviát megsemmisítik, mivel legújában nyilvánosan elhatározta magát a tengellyel való egyetértés politikájától. A német hadsereg fő erejének Magyarországon kell keresztülhaladnia; de a támadás fő iránya nem a magyar szakaszon lesz. Itt kellene a magyar hadseregnek beavatkoznia; ellenszolgáltatásként az együttműködésért Magyarország abba a helyzetbe kerülne, hogy visszanyerné összes korábbi területeit, amelyeket annak idején Jugoszláviának átadni kénszerült. Az ügy sürgős: Azonnali beleegyező válasz szükséges.” — Churchill Memoiren. Der zweite Weltkrieg. III. 203. oldal.

²¹ Uo.

²² Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem internationalen Militärgerichtshof. 1947. Nürnberg. VII. 287—88. oldal.

seregnek a hadműveletekben való részvételét.²³ Ezek azonban nem változtattak a mozgósítási terven. Ezt az eredeti javaslat szerint hagyta jóvá a Honvédelmi Tanács.

A támadó előkészületek tervszerűen tovább folytatódtak. Április 2-án megérkezett Budapestre a támadásban részt vevő német csapatok vezérkari főnöksége. Teleki Pál miniszterelnök április 2-ról 3-ra virradó éjszaka bekövetkezett öngyilkosságának²⁴ csupán erkölcsi jelentősége volt, a katonai események menetét lényegében nem befolyásolta. Horthy április 3-án kelt levelében — hivatkozva Teleki öngyilkosságára — arra kéri Hitlert, járuljon hozzá a magyar csapatok felhasználásának bizonyos módosításához.²⁵ Itt lényegében a Honvédelmi Tanács által április 1-én elfogadott feltételekről volt szó, miszerint a magyar csapatok ne kerüljenek német vezetés alá, csak akkor avatkozzanak be, ha az önálló jugoszláv állam megszűnik, vagy ha a magyar uralkodó osztály által igényelt területeken vácuum keletkezne. Hitler meg volt győződve a magyar kormány hűségéről, s így könnyen hozzájárult Horthy kéréséhez. Teleki Pál utóda az ismert németbarát politikus, Bárdossy László lett, aki április 5-én telefonon keresztül szívélyesen üdvözölte Hitlert, biztosítva őt a háromhatalmi egyezményhez való hűségéről.²⁶

A magyar minisztertanács április 5-én határozatot hozott az I., IV., V., VII., valamint a gyors hadtest mozgósításáról azzal, hogy a felvonulásban a magyar hadsereg 12 gyalogos dandárral, 2 motoros dandárral, 2 lovas dandárral, 1 repülő dandárral és a Dunai Flottillával vesz részt. Ugyanakkor a Tisza baloldalára kihelyezett 19. dd.-t visszavonják a Duna—Tisza közé. Ez az utóbbi intézkedés a magyar—román politikai feszültséggel függött össze. 5-én délután a német összekötő törzs²⁷ közölte a magyar vezérkarral, hogy másnap, 6-án megkezdődnek a hadműveletek. Mától kezdve Jugoszláviával hír-

²³ A. Hillgruber: Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, Wiesbaden, 1954. 125. oldal.

²⁴ Ránki György i. m. Hadtörténelmi Közlemények 1959/2. 34. oldal.

²⁵ Erről részletesebben ugyanott. 34—35. oldal.

²⁶ Magyarország és a második világháború. Budapest, 1959. 330. oldal.

²⁷ „Kriegstagebuch des Deutschen Generals beim Oberkommando der Kgl. Ungar. Wehrmacht.” Bundesarchiv Koblenz. Ezt az összekötő törzset a német hadsereg főparancsnoksága (Oberkommando des Heeres) állította fel 1941. március 30-án, a magyar vezérkarral történt megegyezés alapján. A törzs közvetlenül az OKH. főnökének volt alárendelve és a magyar vezérkar mellett működött. A szerv életrehívása után a német katonai attasé jogköre érintetlen maradt. Parancsnokául Himer tábornokot nevezték ki, aki ezt megelőzően a 216. né. gyal. ho. parancsnoka volt. A törzsnek — beleértve a segédszemélyzetet is — közel 30 fő volt a létszáma. 1941 augusztus elején oszlatták fel. Himer újra hadosztályparancsnoki beosztást kapott. 1942-ben halt meg. A naplót a törzs első segédtsitzje, Rittmeister Prof. Dr. Schramm vezette, akinek szíves hozzájárulásával és közreműködésével sikerült a napló másolatát a Hadtörténelmi Intézet levéltára részére megszerezni. Prof. Dr. Schramm neves nyugatnémet történész, aki aktív történetírói munkásságot fejt ki.

szolgálati kapcsolat, államközi érintkezés nem lehetséges. A határzárlat holnaptól kezdve a két ország között életbe lép.

Április 6-án 5 óra 15 perckor megkezdődött Jugoszlávia és Görögország lerohanása. A 2. német hadsereg előcsapatai még aznap átlépték a német—jugoszláv határt, másnap pedig a Balaton vonalától délnyugatra a jugoszláv—magyar határt.²⁸

Jugoszláviát a vártnál korábban érte a fasiszta támadás. A hadsereg felvonulása a 2500 km hosszú határra és általában a védelmi felkészültség még nem fejeződött be. A hadseregnek csak a kisebbik hányada állott készenlétben az úgynevezett felvonulási területeken.

Április 7-én különböző helyeken kisebb légitámadások érték Magyarország területét. Szeged és Ószentiván közelében lelőttek egy-egy repülőgépet. Április 8-án két alkalommal légi-riadót rendeltek el Budapesten is, de bombatámadás nem érte a fővárost.

Hírek érkeztek jugoszláv granicsárok betöréséről magyar területre. *A valóságos helyzetet eltorzítva, a történeteket sokszorososan felnagyítva kommentálta a híreket a magyar sajtó, a hangulatkeltés érdekében.* Közben erőteljes ütemben folytatódott a mozgósítás. Himer tábornok április 8-án személyesen adta át Horthynak Hitler levelét, amely a támadó magyar hadsereg hadműveleti feladatát tartalmazta. Ez a következő volt: a magyar hadsereg támadjon Gradiska É. — (Brodtól nyugatra 50 km), Noviszad általános vonalon, néhány helyen törje át az ellenséges erődítéseket és vegye birtokba a kijelölt támadási sávban a Dráva déli és a Duna északi partjáig húzódó terepet.²⁹

A magyar csapatok bekapcsolódását a Jugoszlávia elleni agresszióba április 14-re tervezték. A támadás időpontját azonban megváltoztatták. Horthy április 9-én kihallgatáson fogadta Himer tábornokot és megbeszéltek a német vezérkar új javaslatát. Horthy egyetértett azzal, hogy április 12-én támadni kell, még mielőtt a teljes felvonulás befejeződne. Ehhez rendelkezésre állt a 3. hadsereg zöme, 4—6 gyalogos dandár, a 2. motoros dandár és az 1. lovas dandár. Az események azonban még ezt a dátumot is előbbre hozták egy nappal. Ugyanis 10-én Kvaternik német ügynök bejelentette az önálló Horvátország megalakulását. A hatalomátvételtől szóló proklamációt az agrami rádió közvetítette.

Horthy kiáltványt bocsátott ki, amelyben képmutató módon azzal indokolta a Jugoszlávia elleni agressziót, hogy az új

²⁸ Helmuth Greiner: i. m. 218. oldal.

²⁹ Idézett Kriegstagebuch. 1941. április 8.

belgrádi rendszer „katonai erőket vonultatott fel határainkon s ezzel szemben Magyarország csak akkor tett katonai intézkedéseket, amikor sorozatos légitámadások érték az ország területét és határunkon betörések kíséreltek meg, ami ellen kormányom hiába tiltakozott”.³⁰ Természetesen azt elhallgatta, hogy már március 28-án, Hitler első hívó szavára örömmel beleegyezett, hogy a magyar hadsereg részt vegyen a Jugoszlávia elleni agresszióban.

A vezérkar utasítására a 3. magyar hadseregpáncsosztag április 11-én parancsot adott a támadásra. A magyar csapatok a 12.00 órakor megkezdett tüzérségi előkészítés után 14.00 órakor átlépték a jugoszláv—magyar határt. Komolyabb ellenállásra sehol nem került sor, így április 14-ig a magyar csapatok teljesítették a számukra kiszabott feladatot. Megszállták Bácska területét és a Baranya-háromszöget. Ezzel azonban nem fejeződött be a Horthy hadsereg részvétele a Jugoszlávia elleni hadjáratban. Április 13-án Jodl tábornok a Wehrmacht főparancsnoksága nevében közölte a magyar vezérkarral, hogy nem tervezik a magyar gyalogos dandárok felhasználását a Duna vonalától délre. Ugyanakkor kérte a gyors hadtest egy részének részvételét a további hadműveletekben Sarajewo irányában, együttműködve a német páncélos csoporttal.³¹

A magyar vezérkar örömmel üdvözölte a német kérést. Ugyanakkor László ezredes közölte Buhlman német százados-sal,³² hogy a további részvételhez a minisztertanács jóváhagyása szükséges s ajánlotta, Hitler levélben forduljon személyesen Horthy kormányzóhoz. A levél hamarosan megérkezett, amelyet a német nagykövet képviselőjében dr. Werkmeister követ-ségi tanácsos juttatott el a kormányhoz. László ezredes javaslata bevált. Himer tábornok — a német összekötő törzs parancsnoka — este 20 óra 50 perckor már jelentést tehetett a magyar minisztertanács pozitív döntéséről a német kérést illetően. A magyar kormány túlbuzgóságában túltett a német kívánságon is. Felajánlották ugyanis — amennyiben ez szükséges — a két motoros dandáron kívül egy újonnan összeállított kerékpáros dandár, valamint az 1. és 2. lovas dandár motorizált részeinek részvételét is a további hadműveletekben.³³ Ez a döntés végképpen kihúzta az erkölcsi talajt a magyar kormány és Horthy lába alól, miszerint Magyarország csupán a magyar lakosság

³⁰ Adonyi Ferenc: A magyar katona a második világháborúban, Klagenfurt, 1954. 24. oldal.

³¹ Idézett Kriegstagebuch. 1941. április 13.

³² A Magyarországon állomásozó német katonai összekötő törzshöz beosztott vezérkari tiszt.

³³ Idézett Kriegstagebuch. 1941. április 13.

védelve érdekében kapcsolódott be a Jugoszlávia elleni akcióba.

A Horthy-hadsereg részvétele Jugoszlávia megszállásában a továbbiakban a következőképpen alakult. A XLVI. német hadtest parancsnokságának kérésére a 11. dandár átvette az Eszéknél, a III. hadtest részei pedig a Barcsnál képezett hídfők biztosítását. Egy magyar század pedig Zentánál képezett hídfőt a német főparancsnokság jóváhagyásával, a Tisza keleti partján. Ez utóbbit — miután a XLI. német hadtest csapatai teljes egészében birtokba vették a Tiszától keletre eső területet — április 17-én kiürítették. A gyors hadtest egységeinek Eszék térségében kellett gyülekezni. A Dráván való átkelést április 15-én délelőtt 11 órakor kezdték meg. A 2. motoros dandár a továbbiakban azt az utasítást kapta, hogy nyomuljon előre Sarajevo irányába a 8. német páncélos hadosztály leváltása céljából. A gyors hadtest többi részeinek ugyanakkor a már eddig elért területen kellett maradnia. A feladat végrehajtására már nem került sor, mert április 17-én este 21 órakor a jugoszláv hadsereg kapitulált. A német főparancsnokság április 19-én közölte, hogy „a hadihelyzet kedvező alakulása következtében a gyors hadtest további felhasználása nem szükséges és 8 napon belül vissza kell vonni a magyar határ mögé”.³⁴ Ezzel magyar részről lényegében befejeződött a Jugoszlávia elleni agresszió katonai része. Az akció záróakkordja a Barcsnál képezett hídfő átadása volt, május 3-án, a német csapatok részére. Ezzel ismét lezárult a magyar uralkodó osztályok bűnös politikájának egy újabb fejezete.

A gyors német katonai siker most is — mint az eddigi hadjáratokban — azzal magyarázható, hogy a hitleri hadsereg döntő fölényrel rendelkezett páncélosokban és repülőkből. Másrészt a jugoszláv hadsereg felvonulása — amint erről már említés történt — még nem fejeződött be a német támadás időpontjában.

2. A szövetségesek kérdése a „Barbarossa”-tervben és a magyar—német katonai kapcsolatok a Szovjetunió ellen tervezett támadás előkészítésének időszakában

Amint láttuk, Magyarország bevonása a Jugoszlávia elleni hadjáratba kezdettől fogva szándékában állt a német hadvezetésnek. Horthy pedig Hitler első hívó szavára örömmel beleegyezett a közös akcióba. Magyarország és általában a szövetség-

³⁴ Uo. április 19.

ségesek szerepe a „Barbarossa”-terv kapcsán sokkal összetettebb formában jelentkezett. A német politikai és katonai vezetés a Szovjetunió ellen indítandó támadás előkészítésének időszakában csak Románia és Finnország közreműködésével számolt konkrét formában. Ennek a két országnak a feltétlen bevonását elsősorban stratégiai szempontok indokolták. Továbbá abból a politikai megfontolásból kiindulva, hogy a szövetségesek közül Románia és Finnország területi követeléseket hangsúlyoztak a Szovjetunió irányában, az ő bevonásuk tűnt a legegyszerűbbnek. Finnország részvételéről — ha nem is határozott formában — már 1940. július 31-én említést tett Hitler.³⁵ Románia részvételét azonban csak Antonescu hatalomrajutása után (1940. szeptember 4.) vette számításba.³⁶ A nagyszabású tervről azonban csak jóval később értesítette számításba vett, jövődöbéli fegyvertársait.

Amikor 1940. december 5-én Brauchitsch tábornagy és Halder vezérezredes ismertették a vezérkar által a Szovjetunió ellen kidolgozott hadműveleti tervet, jelentette ki Hitler határozott formában, hogy nem kétséges Finnország és Románia részvétele a keleti hadjáratban. Ennek megfelelően a „Barbarossa”-tervben már konkrét formában a következőképpen rögzítették ezt a tényt: „Auf den Flügeln unserer Operationen ist mit der aktiven Teilnahme Rumäniens und Finnlands am Kriege gegen Sowjetrußland zu rechnen. In welcher Form die Streitkräfte beider Länder bei ihrem Eingreifen deutschem Befehl unterstellt werden, wird das Oberkommando der Wehrmacht zeitgerecht vereinbarend und festlegen.”³⁷

Hitler Antonescuval csak 1941. június 12-én közölte a támadási tervet. A román vezérkarnak azonban módjában állt volna már jóval előbb — a német hadseregnek az ország területén végrehajtott előkészületeiből — a megfelelő következtetéseket levonni.

Attól eltekintve, hogy Finnország és Németország között már 1940 augusztusában és szeptemberében létrejöttek olyan egyezmények, amelyek kétségtelenül a Szovjetunió elleni támadás szolgálatában állottak, a konkrét katonai megbeszélésekre csak jóval később került sor. A finn vezérkar és a kormány kezdetben elutasító magatartást tanúsítottak a német tervekkel

³⁵ H. A. Jacobsen: i. m. 135—137. oldal.

³⁶ A. Hillgruber: i. m. 93. oldal.

³⁷ „A Szovjetoroszország elleni háborúban arcvonalunk szárnyain Románia és Finnország aktív részvételével lehet számolni. Hogy a két ország haderői a támadás során milyen formában kerülnek a német vezetés alárendeltségébe, erre vonatkozólag a Wehrmacht főparancsnoksága idejében megegyezést köt és ezt rögzíti.” — H. A. Jacobsen: i. m. 181. oldal.

szemben. A fordulat az 1941. május 25-én megkezdett politikai és katonai tárgyalásokon következett be. Finnország áruló vezetői kihangsúlyozták ugyan, hogy a finn hadsereg csak esetleges szovjet támadás esetén hajlandó a háborúba bekapcsolódni, ugyanakkor az ország területét német egységek felvonulásához rendelkezésre bocsátották, később pedig — bizonyos kompromisszumokkal mindkét fél részéről — a katonai együttműködés megszervezésére is sor került.

Magyarország nem szerepelt a „Barbarossa”-tervben, a német hadvezetés előre tehát nem tervezte a magyar hadsereg bevonását a Szovjetunió elleni hadjáratba. Ezt a tényt az idevonatkozó német szakirodalom általában két körülménnyel indokolja:

— Hitler félt attól, hogy Magyarországon keresztül a „Barbarossa”-terv idő előtt a Németországgal szemben álló felek tudomására jut. Különösen rossz szemmel nézte bizonyos magyar körök angolbarát orientációját.

— Továbbá számolt azzal, hogy Magyarország előzetes bevonása esetén a magyar kormány területi követelésekkel lép fél Kelet-Galíciában.³⁸

A bizalmatlanság bizonyos angolbarát magyar körök irányában nem volt alaptalan. A magyar uralkodó osztályokon belül megvoltak az angol orientációjú csoportok, amelyek azonban sohasem folytattak következetes és határozott németellenes politikát. Ami a magyar uralkodó osztályok kelet-galíciai területi igényeinek kérdését illeti, az szintén megfelelt a valóságnak.³⁹ A magyar uralkodó körök területi elképzelései a Szovjetunió elleni hadjárat kapcsán túlnőttek a Kárpátok gerincén. Az idevonatkozó kutatások még nem tekinthetők teljesen lezártnak. Bizonyos azonban, hogy illetékes magyar szervek és a hitleri Németország között megbeszélésekre került sor a háború folyamán szovjet területek átadásáról Magyarország részére. A tárgyalások azonban megszakadtak. A szóban forgó területekre ugyanis Németország is jogot formált.⁴⁰

Az a tény, hogy Magyarország nem szerepelt a „Barba-

³⁸ Lásd idevonatkozólag többek között: A. Hillgruber: Der Einbau der verbündeten Armeen in die deutsche Ostfront. Wehrwissenschaftliche Rundschau 1960. december. 665. oldal. Paulus: Ich stehe hierauf Befehl. 1960. Frankfurt am Main. 129. oldal.

³⁹ Gyeborin: A második világháború. Budapest, 1961. 152. oldal.

⁴⁰ HIL. HM. 1942. eln. 37.746. sz., II. tétel 32.596., 32.567., 31.149., 27.515., 29.975. számú akták. Lásd még idevonatkozólag HIL. 5121/el. 1. vkf.—1942. VI. 22. Az akta tárgya: „Dél-galíciai területek átvételének elhalasztása. A dél-galíciai határkérdésben a külügy útján Németországnak küldendő jegyzék tervezete.” Bizonyításul idézem a fenti okmányból az alábbiakat: „... a Führer által Magyarországnak ígért területre vonatkozó további igényünket fenntartva, ennek elhatárolását és a végleges határ kitűzését a jelen háború végére halasszuk, amikor az új Európa térképe már véglegesen kialakult.”

rossza"-tervben, nem jelentette Magyarország és a magyar hadsereg számításán kívül hagyását. „Es war natürlich — írta Paulus tábornok visszaemlékezéseiben —, dass Hitler für die Durchsetzung seiner Politik im Osten und Südosten Europas auch Mitwirkung Ungarns anstrebte.”⁴¹

Még nem készült el a „Barbarossa"-terv, amikor a magyarországi német katonai attasé, Krappe vezérőrnagy, utasítást kapott az OKH-tól, hogy tegyen jelentést a kárpátaljai erődrendszer helyzetéről.⁴² A magyar vezérkar hadműveleti osztályának vezetője tájékoztatta az attasét a munkálatok állásáról. 1940-ben 1—2 km-es mélységben egyszerűbb kivitelű harcokocsiakadályok és csapatok elhelyezésére szolgáló barakkok építésére került sor. A szállások elkészülésével párhuzamosan az úgyszemint vezetett erőd-gyalogos századoknak az áthelyezése is megkezdődött az erődrendszer körzetébe.

Az erődrendszer további építése — miután ahhoz a korábbi a megfelelő költségvetési keretet biztosította — 1941 tavaszán tovább folytatódott. Krappe vezérőrnagy Werth vezérkari főnök hozzájárulásával — egy magyar tiszt kíséretében — megsejmelte a munkálatokat, majd jelentést tett a német vezérkarnak.

A német hadvezetésnek problémát okoztak a magyar hadsereg felszerelési hiányosságai, mert a korszerűtlen felszerelés szűk korlátok közé szorítja egy hadsereg hadműveleti felhasználásának lehetőségét. „Es entstand somit für Hitler und das OKW das Problem — írta a továbbiakban Paulus — Ungarn zu veranlassen, sein Heer zu modernisieren und für einen Feldzug gegen die Sowjetunion vorzubereiten, ohne dass ihm vorzeitig die letztere Absicht enthüllt wurde.”⁴³

A hadsereg felhasználásán kívül a német hadvezetés tervezte magyar vasútvonalak igénybevételét a Szovjetunió elleni hadjáratához.⁴⁴ Stülpnagel tábornok⁴⁵ március 25-én egy tiszttel azzal a feladattal küldött Budapestre, hogy bizalmasan derítse fel, mennyi időt venne igénybe egy megerősített német had-

⁴¹ Paulus: i. m. 129. oldal. „Természetes volt, hogy Hitler keleti és délkeleti politikájának megvalósításában Magyarország közreműködésére is törekedett.”

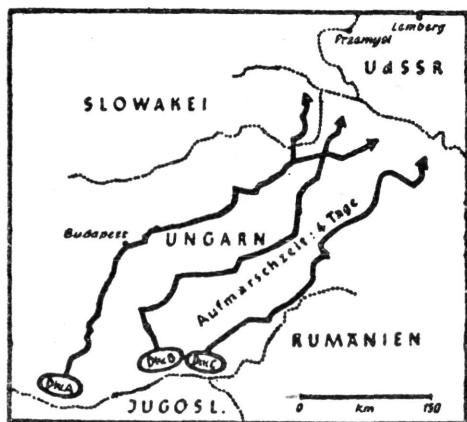
⁴² Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher von dem internationalen Militärgerichtshof. Nürnberg, 1947. VII. 372. oldal.

⁴³ Paulus: i. m. 129. oldal. „Így felvetődött Hitler és az OKW. részére az a probléma, miként bírják rá Magyarországot hadseregének modernizálására és a Szovjetunió elleni hadjárat előkészítésére anélkül, hogy ez az utóbbi szándék Magyarország előtt túl korán lelepleződnék.”

⁴⁴ Hermann Taske: Die silbernen Spiegel. 1952. Heidelberg. 106—107. oldal.

⁴⁵ Franciaország lerohanásában mint hadtestparancsnok vett részt. A Szovjetunió elleni hadjáratban a 17. né. hadseregnek volt a parancsnoka 1941 októberéig. Később Franciaország katonai főparancsnokává nevezték ki. 1944 augusztusában az ismert július 20-i összeesküvésben való részvétel vádjával kivégezték.

testnek a jugoszláv—magyar határról a szovjet—magyar határra való vasúti szállítása.

Egy német hadtest vasúti szállításának tervezete a jugoszláv—magyar határról a szovjet—magyar határra⁴⁶

A megerősített német hadtestnek a Szovjetunió ellen indított támadás negyedik napján kellett volna átlépnie a szovjet—magyar határt. A német vezérkar elgondolását utólag az alábbiakkal indokolják: „Wäre die Operation durchgeführt worden, hätte die Vernichtung der ukrainischen Sowjetarmee wahrscheinlich nicht erst bei Uman, sondern bereits südlich Lemberg, wohin sie tatsächlich auswich, stattgefunden. Dadurch wäre nicht nur viel Blut gespart, sondern auch den Operationen in Südrussland ein anderes Gesicht gegeben worden.”⁴⁷ Az illetékes magyar parancsnok — akivel a németek tárgyaltak — lelkesedett a német elképzelésért. Állásfoglalása jellemezte a Horthy-hadsereg vezetőinek magatartását. Találón jegyezte meg a fentebb idézett könyv szerzője, hogy ő „wollte, aber nicht sollte (akarta, anélkül, hogy erre szükség lett volna).”⁴⁸

A német hadvezetőségtől kezdettől fogva nem állt távol Magyarország, illetve a magyar hadsereg bekapcsolásának gon-

⁴⁶ Hermann Taske: i. m. 107. oldal.

⁴⁷ Uo. „A hadművelet végrehajtása esetén az ukrajnai szovjet hadsereg megsemmisítése nem Uman-nál, hanem már Lemberg-től délre — ahová az ténylegesen kitért — bekövetkezik. Ezzel nemcsak sok vért lehetett volna megtakarítani, hanem a hadműveletek Dél-Olaszországban egész más irányban fejlődtek volna.”

⁴⁸ Uo.

dolata a Szovjetunió elleni hadjáratba. Államközi megegyezésekre ennek ellenére nem került sor. Ez azonban nem akadályozta a német—magyar katonai kapcsolatok fejlődését. A kapcsolatok kiépítésében nem hiányzott a magyar vezérkar kezdeményező aktivitása sem.

1940 novemberében a német katonai attasé átnyújtotta Werth Henrik vezérkari főnöknek Halder vezérezredes, a német vezérkar főnökének levelét.⁴⁹ Ebben Halder arról tájékoztatja Werthet, hogy 1941 tavaszán Jugoszláviát — ha szükséges fegyverrel — határozott állásfoglalásra kell kényszeríteni, hogy azután a fenyegető orosz veszélyt ki lehessen kapcsolni. Werth válaszelevelében a magyar hadsereg felszerelési hiányosságaira hivatkozik és kéri Németország segítségét. Nemsokára megérkezett a németek meghívása s ezt követően egy magyar katonai küldöttség utazott Berlinbe. Decemberben Bartha honvédelmi miniszter is Berlinbe utazott egy küldöttség élén, Keitel⁵⁰ tábornagy meghívására. Egyidőben tehát több magyar katonai küldöttség is tartózkodott Németországban, hogy különböző szakterületekről tanácskozásokat folytassanak. Lényegében ekkor tisztázták, mi lesz Magyarország szerepe a Szovjetunió ellen indítandó hadjáratban, ha nem is esett szó konkrét formában magáról a „Barbarossa”-tervről.

A tárgyaló felek megegyeztek abban, hogy Németország

- 10 cm-es tábori ágyúkat,
- modern harckocsikat szállít a honvédségnek,
- Magyarországnak 15 hadművelleti egységet kell kiállítani a Szovjetunió ellen,
- továbbá abban, hogy a kárpátaljai erődítési munkálatokat legkésőbb 1941. június 1-ig be kell fejezni. Magyarország legfontosabb feladatává a német csapatok felvonulásának biztosítását és élelmiszerellátását tették.

1941 tavaszán a magyar hadsereg korszerű kiképzésének elősegítésére német kiképzőkeretek érkeztek az országba. A németek később a kereteket kiképző alakulatokká, a páncélos kiképző törzset német páncélos törzssé akarták tovább fejleszteni. Ennek megvalósítása laktanyahiány miatt általában nem történhetett meg, egyes alakulatoknál azonban sikerült a kiképzőkeretet kiképző alakulatokkal felcserélni. A legkülönbözőbb Verbindungsoffizier-ek⁵¹ tevékenykedtek a hadsereg törzseiben és vezető szerveiben. Az első összekötőtisztek már 1940 tava-

⁴⁹ Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem internationalen Militärgerichtshof, Nürnberg, 1947. VII. 366. oldal.

⁵⁰ 1939. IX. 1-től a második világháború végéig az OKW. (hadsereglőparancsnokság) főnöke volt. 1946-ban Nürnbergben kivégezték.

⁵¹ Összekötőtisztek.

szán megjelentek a hadseregben. Itt-tartózkodásukat nem szabályozta kormányközi megállapodás, csupán ideiglenes minőségben vezényelték őket. A második bécsi döntés után azonban végleg ittmaradtak és beleszólásuk a hadsereg irányításába, közvetett vagy közvetlen formában, egyre erősödött. Összekötő szervvel rendelkezett a magyar hadseregben az úgynevezett Wi. Rü. Amt, a WPr., a WNV. stb.⁵² Ezeknek a fórumoknak az összekötő szervei 1941. április 4-én a már idézett „Der deutsche General bei der Kgl. Ungar. Wehrmacht” elnevezésű német összekötő törzs alárendeltségébe kerültek. Megegyezés jött létre 1941 tavaszán a két hadsereg technikai híradó szolgálata és a német—magyar híradásvezetés között elméletileg a kölcsönösség és az igazságosság alapján.⁵³ Az egyezmény értelmében a két állam saját híradó berendezéseit hadműveleti célokra kölcsönösen rendelkezésre bocsátja. Gyakorlatilag azonban ez csak Magyarországot sújtotta, mivel magyar csapatok nem tartózkodtak német területen.

Szoros kapcsolat állott fenn a német és magyar vezérkarok hírszerző osztályai között. 1940 decemberében az egyik magyar katonai küldöttség élén Ujszászy vezérőrnagy, a VKF 2. osztályának vezetője az OKH (Ausland) Abwehr meghívására szintén Berlinbe utazott, ahol a további együttműködés feltételeit beszélték meg. A magyar vezérkar 2. osztálya rendszeresen megküldte az OKH megfelelő részlegének az összegyűjtött felderítési adatokat. Nagy gonddal folyt a katonai felderítés a Szovjetunió irányában. A fasiszta Németországot kiszolgáló magyar katonai klikk — amennyiben érdekei úgy kívánták — még a legbotrányosabb csalásoktól, felderítési adatok meghamisításától sem riadt vissza. Erről maga Ujszászy vezérőrnagy adott számot a második világháború után tett vallomásaiban. László tábornok, a VKF. hadműveleti csoportjának főnöke a VKF. 2. osztályával összeállíttatott egy helyzetjelentést, amelyben az állt, hogy a Szovjetunió a magyar határszakaszon 14 hadműveleti egységet vonultatott fel. A 14-ből 8 hadműveleti egység gépesített.

„Megjegyzem itt — jelentette ki vallomásaiban Ujszászy vezérőrnagy —, hogy a VKF. 2. osztályának felderítése szerint a magyar határral szemben összesen 4 szovjet hadműveleti egység tartózkodott. Ezt a körülményt a valóságnak megfelelően jelentettem Werth vezérezredesnek és László tábornoknak. Ennek ellenére László tábornok parancsára az én igaz és tárgyi-

⁵² Wirtschaft und Rüstungsamt im OKW., Abteilung Wehrmacht-Presse- und Propaganda Amt, Wehrmacht-Nachrichtenverbindung.

⁵³ HIL. Az 1947-es békeelőkészítő bizottság iratai. VII. 9. pall.

lagos jelentésemet az ők kívánságának megfelelően át kellett dolgozni.”⁵⁴

Hogy kik számára és mikor készült a fenti jelentés, az a vallomásból nem tűnik ki. A felnagyított adatokat tartalmazó helyzetjelentés bizonyára olyan fórumok számára készülhetett, akik előtt azt akarták bizonyítani, hogy katonai támadás veszélye fenyegeti Magyarországot a Szovjetunió részéről.

Természetesen a szovjet kormány Németország háborús készülődéseit látva 1941 tavaszán bizonyos védelmi intézkedéseket tett nyugati határainak védelmére. Május elején megkezdődött a nyugati határterületek megerősítése. Ezenkívül öt katonai körzetet hoztak létre: a leningrádi, balti, nyugati, kievi és ogyesszai különleges katonai körzeteket.

A szovjet hadmozdulatok azonban mindvégig védelmi jellegűek voltak, sőt a védelmi előkészületek sem folytak olyan ütemben, ahogy azt az akkori fenyegető helyzet megkövetelte volna.⁵⁵ A Sztálin vezetése alatt álló hivatalos körök nem vették elég komolyan azokat a jelentéseket, amelyeket a szovjet hadsereg felderítő szervei juttattak el hozzájuk a német háborús előkészületekkel kapcsolatosan. Sztálin indokolatlanul túlértékelte az 1939-ben megkötött, 10 évre szóló szovjet—német megnemtámadási egyezményt. A téves helyzetmegítélés következményeként a határmenti szovjet biztosító egységek a német támadás idején nem voltak felkészülve az ellenség nagyerejű támadásának kivédésére. Haldler vezérezredes, a német vezérkar főnöke, a Szovjetunió elleni támadás első napján a következőket jegyezte fel naplójába: „... Das Gesamtbild der ersten Angrifftages ist folgendes: Der Feind war von dem deutschen Angriff überrascht. Er war taktisch nicht zur Abwehr gegliedert. Seine Truppen in der Grenzzone waren in weiten Unterkünften verteilt. Bewachung der Grenze war im allgemeinen schwach.”⁵⁶

A magyar vezérkar különben 1941 tavaszán általában a valóságnak megfelelően értékelte a Szovjetunió katonai óvintézkedéseit. Egy 1941 április végén lezárt összefoglaló jelentésben erről a többek között ez állt: „... a szovjet kormány mindenképpen el akarja kerülni a Németországgal való fegyveres összeütközést. Orosz támadó szándék tehát nem áll fenn.

⁵⁴ Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem internationalen Militärgerichtshof. Nürnberg, 1947. VII. 369—70. oldal.

^{54/a.} Lásd idevonatkozólag: A Szovjetunió Kommunista Pártjának története. Budapest, 1959. 654—55. oldal.

⁵⁵ H. A. Jacobsen: i. m. 224. oldal. „Az első támadási nap összképe a következő: az ellenséget a német támadás meglepte. Nem volt taktikailag védelemre berendezkedve. Csapatok a határzónában távol egymástól voltak elhelyezve. A határvédelem általában gyenge volt.”

Az összes katonai óvintézkedéseket a nyugati határok mentén (Németország, Magyarország és Romániával szemben) védőlegesen óvintézkedésnek lehet tekinteni, egy esetleges német támadás kivédésére.⁵⁶ Lényegében ugyanígy értékeli egy június közepéről származó összefoglaló jelentés a Szovjetunió magatartását. „A Szovjetuniótól — hangzik az értékelés — távol áll minden támadó szándék és Sztálin még áldozatok árán is a békés megegyezésre törekszik.”⁵⁷ Ugyanakkor Németország támadási szándéka is világosan állt a magyar vezérkar előtt. Ennek megítélése a fentebb idézett jelentésben így hangzik: „Németország el van szánva, hogy még háború árán is rendezi viszonyát a Szovjettel. Tisztán katonai szempontból Németország jelenleg igen előnyös helyzetben van. A német hadsereg a biztos és aránylag gyors siker reményében felléphet a Szovjetunió ellen, mert a szükséges erők rendelkezésre állnak, más arcvonalon komoly támadás veszélye nem fenyegeti és számíthat Finnország, Magyarország és Románia támogatására, illetve közreműködésére. Finn és román részről a katonai előkészületek a németekkel karöltve folyamatban vannak.”⁵⁸

A legfelsőbb magyar katonai vezetés szorosan együttműködött Németországgal, függetlenül attól, hogy államközi szerződés erre nem kötelezte őket. Werth vezérezredes, a magyar vezérkar főnöke, minden tőle telhetőt megtett annak érdekében is, hogy Magyarország szerződésben rögzítse és tisztázza feladatait a Szovjetunió elleni hadjáratokkal kapcsolatban. Werth — bízva a gyors német sikerben — nem elégedett meg a Magyarországnak szánt kiegészítő szereppel. Ennek érdekében május 6-án, 12-én és június 14-én emlékiratokkal ostromolta a kormányt, hogy az idejében, önként ajánlja fel az ország fegyveres segítségét Németországnak. Június 14-i emlékiratában így fogalmazta meg a háborúspárti klikk állásfoglalását: „Szilárd meggyőződésem szerint Magyarország a német—orosz háborúban nem maradhat tétlen. E háborúban részt kell vennünk:

1. — mert ezt megköveteli az ország területi épségének, valamint állami, társadalmi és gazdasági rendszerünk biztosítása,

2. — mert jövőnk érdekében az orosz szomszédság gyengítése és eltávolítása határainkról elsőrendű nemzeti érdekünk,

3. — mert erre kötelez a keresztény nemzeti alapon álló világnézetünk és a bolsevizmussal szembeni elvi állásfoglalásunk úgy a múltban, mint a jelenben is,

⁵⁶ HIL. VKF. 1. o. 5351/1941. 162. fasc.

⁵⁷ HIL. VKF. 1. o. 5563/1961. 162. fasc.

⁵⁸ Uo.

4. — mert politikailag a tengelyhatalmak mellett véglegesen elköteleztük magunkat,

5. — mert további országgyarapításunk is ettől függ.⁵⁹

Az indokolás vizsgálata hamar meggyőz bennünket arról, hogy a háborúba való bekapcsolódás világnézeti oka bármennyire is jellemző, mégiscsak másodlagos. A fő ok Hitler kegyeiért való versenyfutás, a további területgyarapító tervek sikerének biztosítása érdekében. Az ország területi épségére való hivatkozás hazugság volt, hiszen a Szovjetunió sohasem támasztott területi igényeket Magyarországgal szemben és a német orvtámadás megindulása után a szovjet kormány békés szándékát kifejező és semlegességre felhívó üzenetét Kristóffy moszkvai magyar követ azonnal továbbította Bárdossy miniszterelnöknek. Werth — elvakítva a fasiszta propaganda által — arra ösztönözte a kormányt: „... ne befolyásoltassa magát se az ország pillanatnyi gazdasági helyzete, se a mezőgazdasági és aratási szempontok által... Oroszországgal éppoly gyors sikerre számíthatunk, mint eddig. Ekkor pedig Magyarország részvétele is igen rövid ideig fog tartani, olyannyira, hogy néhány hét múlva a mozgósított magyar haderő fokozatos leszerelésére számíthatunk úgy, hogy a bevonultatott tartalékosok a leszerelés után még az aratásra is hazatérhetnek.”⁶⁰

Werth javaslatát június 15-én megtárgyalta a minisztertanács és szavazattöbbséggel elvetette a javaslatot, hogy önként csatlakozzunk a küszöbön álló háborúhoz. A magyar politikai élet vezetőinek gyűlése a Szovjetunió ellen nem volt kisebb, mint a katonai vezetőké, de körültekintőbben kezelték ezt a nagy fontosságú kérdést, mint a katonák. Arra gondoltak, helyesebb a honvédséget érintetlenül hagyni, hogy készen álljon a további revíziós törekvések megvalósítására. Másrészt számításba vették azt is, hogy egy Szovjetunió elleni háború korántsem lesz népszerű a széles néprétegek körében. Azt azonban elhatározta a minisztertanács, hogy kérdést intéznek Németországhoz, van-e kívánsága Magyarországgal szemben a szovjet—német háborúval kapcsolatban. Egy nappal később azonban megérkezett a német kormány első hivatalos közlése a várható eseményekre vonatkozóan. Ribbentrop utasítására a német nagykövet burkolt formában, de félreérthetetlenül közölte Bárdossyval, hogy július elején sor kerül a német—szovjet viszony tisztázására és ezzel kapcsolatosan felhívja a magyar kormányt az ország határainak biztosítására. A jegyzékben nem

⁵⁹ Magyarország és a második világháború. Budapest, 1959. 358—58. oldal.

⁶⁰ Uo. 357—58. oldal.

esett szó Magyarország bekapcsolásáról a Szovjetunió ellen készülő hadjáratba. Bárdossy ennek ellenére válaszjegyzékében sietett biztosítani a német kormányt, hogy ha „... később szükségesnek találja Magyarország részvételét és kifejezi ilyen irányú törekvését, akkor természetesen hajlandók vagyunk csatlakozni.”⁶¹

A német hadvezetés azonban már jóval előbb megtette a megfelelő lépéseket abból a célból, hogy a magyar hadsereg — ha erre szükség lesz — lehetőség szerint rövid időn belül felhasználható legyen. Május 27-én Himer tábornok, a Magyarországon állomásozó német összekötő törzs parancsnoka megbeszélést folytatott a VKF hadműveleti csoportjának főnökével, László tábornokkal a magyar hadsereg idejében való előkészítésének szükségességéről, amennyiben a keleti kérdés háborúhoz vezetne.⁶² Május 28-án ugyanerről tárgyalt Saska alezredessel, a VKF hadműveleti osztályának vezetőjével, majd 29-én előadást tartott Werth vezérkari főnöknél a fenti kérdéstről.⁶³ Véleménye szerint a magyar mozgósítás kb. 20 napot venne igénybe, ezért már most meg kell tenni a megfelelő intézkedéseket, hogy adott esetben ezt a határidőt meg lehessen rövidíteni. Ez a megbeszélés félreérthetetlenül arra enged következtetni, hogy a német katonai vezetés számított a magyar hadsereg aktív bekapcsolódására a Szovjetunió elleni háborúba. Himer hangsúlyozta ugyan, hogy megbízás nélkül beszél és csak személyes véleményét juttatja kifejezésre. Ettől függetlenül az előadáson résztvevő magyar katonai vezetők megértették, miről van szó és ígéretet tettek a tárgyra vonatkozó tervezet kidolgozására. Az aktív védelmi tervet, egy Szovjetunió elleni háború esetére, Saska alezredes június 14-én mutatta be Himer tábornoknak, aki azonnal közölte az eredményt az OKH/Op. Abt.-al.

A Himer tábornokkal folytatott megbeszélés után Werth vezérkari főnök szélesebb körben is tájékoztatta a hadsereg vezetőit a várható eseményekről. Megbeszélésre hívta össze a hadtestparancsnokokat, amelyen „...tájékoztatást adott a katonapolitikai helyzetről. A tájékoztatás szerint a Szovjetunió elleni támadás várható, amelyben Németország oldalán, Romániával együtt, Magyarország is részt fog venni.”⁶⁴

⁶¹ C. A. Macartney: October Fifteenth a History of Modern Hungary. Edenburg, 1956. II. 21.

⁶² Ismeretes, hogy a Szovjetunió megtámadásának terve ekkor már rég eldöntött kérdés volt. 1941. április 30-án határozták el végérvényesen, hogy a támadás időpontja június 22-e lesz.

⁶³ Idézett Kriegstagebuch. 1941. május 27-29.

⁶⁴ Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem internationalen Militärgerichtshof, Nürnberg, 1947. VII. 371. oldal.

Június elején tehát a magyar katonai vezetés széles körében ismertté vált a készülő német támadás terve. Himer félhivatalos közléseiből a támadás időpontját sem volt nehéz kiszámítani. A VKF 2. osztályának június közepéről származó összefoglaló jelentésében pedig a támadás időpontja már közel naptári pontossággal megállapítást nyert. „A német—orosz háború kirobbanásának lehetősége fennáll. Mindkét fél részéről katonai előkészületek folynak, melyek lényegében f. évi június hó 20-a körül befejeződnek. Ezen időponttól ultimátumszerű német követelések átadásával lehet számolni.”⁶⁵

A vezérkar — a német kormány június 16-i jegyzékének megfelelően — katonai intézkedéseket foganatosított a szovjet—magyar határszakaszon. A már korábban hadilétszámra emelt 1. hegyi dandárt Kőrösmező térségébe, a 8. hegyivadász dandár fő erejét Váloc irányába, egyes részeit pedig Uzsok és Toronya irányába tolták előre.

Három nappal a fasiszta támadás megindítása előtt még egy említésre méltó esemény történt. Halder vezérezredes Bukarestből visszatérőben repülőgéppel június 19-én délután Budapestre érkezett. Megérkezése után a magyar vezérkar vendégként egy villásreggelin vett részt, ahol négyszemközi megbeszélést folytatott Werth magyar vezérkari főnökkel. A megbeszélés tartalma annakidején nem került nyilvánosság elé. A második világháború után azonban Halder közölte az itt többször idézett napló szerzőjével, hogy a találkozás alkalmával Werthnek tudomására hozta a szükséges tudnivalókat.⁶⁶

3. A kassai provokáció és a Szovjetunió elleni magyar hadüzenet

A fasiszta Németország 1941. június 22-én hajnalban 3 óra 13 perckor hadüzenet nélkül megtámadta a Szovjetuniót. Ugyan ezen a napon üzent hadat Románia és Olaszország is. Magyarországot illetően pontosan a támadás időpontjában történt az első intézkedés. Az OKW/Abwehr III. közölte a Magyarországon állomásozó német összekötő törzsszel, hogy a határázár hajnali 4 órától érvénybe lépett, továbbá, hogy a magyar vezérkarral folytatandó tárgyalások útját szabaddá tette.⁶⁷ A német közlés-

⁶⁵ HIL, VKF. 1. o. 5563/1961. 162. fasc.

⁶⁶ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 19. A naplóba történt utólagos bejegyzés német szövege így hangzik: „Nach münd. Mitteilung des Generaloberst H. (nach dem Kriege an der Verf.) gab er Exc. Werth des Erfordliche zu verstehen.”

⁶⁷ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 22.

nek megfelelően a magyar vezérkar elrendelte a szovjet—magyar határszakasz lezárását, a távbeszélő és vasúti forgalom megszakítását a Szovjetunióval. Ezenkívül a VKF 2. osztálya Munkácson felállított egy vizsgáló és kémelhárító részleget, továbbá előkészített egy internálótábort. A bekövetkezett háborús helyzetnek megfelelően katonai intézkedéseket fogantatosítottak. Az 1. hegyi dandár, a 8. hegyivadász dandár, valamint a Kárpátok erődítményeinek állandó védőrsége a tervbevett védelmi állásokat megszállotta. A szovjet—magyar határon „védelmi” feladatok ellátásával a VIII. hadtestet bízták meg, amelynek törzsét közvetlenül a vezérkari főnökségnek rendelték alá. Támadólagos bevetésre az alábbi egységeket vették számításba:

- a VIII. hadtest kötelekeit,
- a 2. mot. dandárnak a VIII. hadtest körzetében levő részeit,
- az 1. lovas dandárt,
- Tihucza (Középfalva)—Beszterce—Budatelke vonalától Ny-ra elhelyezett határvédelmi zászlóaljkat, valamint
- a IX. hadtest tüzér és gyalogos kötelekeit.

A magyar katonai intézkedéseket és elképzeléseket a VKF közölte Himer tábornokkal, aki erről 22-én d. u. 17 óra 15 perckor tájékoztatta Paulus tábornokot.⁶⁸

Himer tábornok 22-én délelőtt, kíséretével együtt, a Ludovika Akadémia lovagló versenyén vett részt, majd délben László tábornokkal tárgyalt az új helyzetről. László tábornok sajnálkozását fejezte ki, hogy Magyarország nem vehet részt a hadműveletekben. Időközben ugyanis Werth vezérkari főnök beszélt Halder vezérezredessel, akik közölte, hogy nem kívánják Magyarország bekapcsolódását.⁶⁹ A német nagykövet 22-én délelőtt nyújtotta át Horthynak — aki éppen akkor tért vissza vidéki birtokáról Budapestre — Hitler levelét. A levélben többek között ez állt: „Ami Magyarország magatartását illeti, meg vagyok győződve, hogy nemzeti öntudatában az én magatartásomat méltányolni fogja. E helyen óhajtom megköszönni Főméltóságodnak a magyar haderők megértő intézkedéseit, amelyek már a megerősített határvédelem pusztja tényével orosz oldaltámadásokat fognak megakadályozni és orosz erőket lekötni. Bármilyen lesz a következménye ennek az eseménynek, a továbbiak bizonyára Európa megbékéléséhez és mindennek felett a német birodalom minden katonai erejének összefogásá-

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Uo.

hoz vezetnek majd, hogy végleg megsemmisíthesse ellenfelét, amely tisztán a háború szeretetéből akadályozza meg a békét.”⁷⁰ Hitler körmönfont módon összezavarja a valót a valótlannal, a megtámadottat tüntetve fel támadónak. Egy dolog azonban félreérthetetlenül kitűnik a levélből, hogy Hitler nem kívánta Magyarország hadbalépését a Szovjetunió ellen. Hitlernek ekkor még nem voltak kétségei a Szovjetunió felett aratandó gyors katonai siker kérdései felől. A hat hétre tervezett intervencióban nem tartotta szükségesnek sem politikai, sem katonai okokból Magyarország támadólagos közreműködését. Hitler megelégedett a már korábban foganatosított határvédelmi intézkedésekkel a szovjet—magyar határszakaszon.

A minisztertanács június 23-án összeült és meghallgatva Werth vezérkari főnök előterjesztését, amely követelte az azonali hadüzenetet, elhatározta a diplomáciai kapcsolatok megszakítását a Szovjetunióval. „Ennek megfelelően — írja Horthy — adtam választ Hitlernek és közöltem, hogy Magyarország nincs abban a helyzetben, hogy Oroszországnak — méghozzá minden kihívás nélkül — hadat üzenjen. Az ilyen lépés a két ország méretei között fennálló igen nagy különbségre és erőink csekély voltára tekintettel valóban nevetségesnek látszott előttem.”⁷¹

Magyarország egykori kormányzója itt szintén a tények meghamisításához folyamodott. Nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy kedvezőbben tüntesse fel az események irányításában játszott bűnös tevékenységét. Horthy ugyanis nem a június 23-i minisztertanácsi ülés után, hanem öt nappal később, június 28-án válaszolt Hitler levelére. Időközben azonban sok minden történt.

A német álláspont Magyarország hadbalépésével kapcsolatosan már 22-én sem volt egyértelmű. Míg Halder vezérezredes nem kívánta a magyar hadbalépést, addig Jodl tábornok 22-én este Himer tábornoknak arra a közlésére, hogy Magyarország utasításokat vár, a következőket válaszolta: „Jede un^g. Hilfe wird jederzeit akzeptiert. Wir wollen *nichts fordern*; aber alles, was freiwillig angeboten wird, wird dankbar angenommen. Es ist keine Rede davon, dass wir etwa eine Teilnahme Ungarns nicht wollten.”⁷² Himer tábornok ezt a szóbeli közlést, röviddel

⁷⁰ Népbírói Kézirat, 1945. december 8. Idézi Sulyok Dezső „A magyar tragédia” című könyvében. 378. oldal.

⁷¹ Horthy Miklós: i. m. 224. oldal.

⁷² Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 22. „Minden magyar segítséget, mindenkor elfogadunk. Semmit sem akarunk követelni; de mindent, amit önként felajánlanak, hálásan elfogadunk. Szó sincs arról, hogy nem akarnánk Magyarország részvételét.”

annak elhangzása után írásban eljuttatta László tábornokhoz, aki azt továbbította a vezérkari főnökhöz. Aznap este László tábornok még felkereste Himer tábornokot. A találkozásról a törzs naplójában a következő feljegyzés készült: „21.00 óra körül László tábornok — aki közben beszélt Werth tábornokkal — felkeresi a szállodában Himer tábornokot és közli vele, hogy Magyarország miért nem tehet semmit. A kormányzó háromszor felajánlotta támogatását a Führernek, aki úgy nyilatkozott, majd közölni fogja, hogy Magyarország támogatását mikor és milyen mértékben akarja igénybe venni.”⁷³ Hogy Horthy mikor és egyáltalán tett-e ilyen ajánlatokat, továbbá, hogy Hitlernek erre adott válasza megfelel-e a történelmi valóságnak, adatok hiányában ellenőrizni nem lehet. Egy azonban bizonyos. A legfelsőbb hadvezetés június 23-án egységesen kiállt a hadüzenet mellett, míg a politikai vezetés csupán a diplomáciai kapcsolatok megszakítása mellett foglalt állást. A német magatartást a továbbiakban Jodl tábornok kijelentése szabta meg, s igyekeztek minden eszközzel odahatni, hogy Magyarország „önként” csatlakozzon a Szovjetunió elleni hadjáratához. A kérdés egyre sürgetőbbé vált, mivel a Heeresgruppe Süd előnyomulása a szovjet csapatok heves ellenállásába ütközött. Már a második nap nyilvánvalóvá vált, hogy a támadás üteme a tervezettnél lassabban halad.

Június 23-án délelőtt Himer tábornok a német követtel tárgyalt arról, hogy miként lehetne politikai síkon kezdeményezni. A követ azonban kijelentette, hogy nem tud semmit tenni, a kezdeményezés vonala nem az ő, hanem a tábornok, kezében van. 11.50-kor Halder vezérezredes felhívta a törzset s többek között kijelentette: „... jezt komme es darauf an, dass die ung, militärischen Stellen die politischen in Bewegung setzen, damit diese sich von allein anböten.”⁷⁴ Majd megegyezésre ösztönözte a német álláspontot Magyarország hadbalépésével kapcsolatosan: „... man stelle keine Forderungen, weil man solche bezahlen müsse; aber man sei für jede Unterstützung, besonders durch schnelle Truppen, dankbar.”⁷⁵ Kikötötte azonban, hogy a német vasúti szállításokat nem szabad akadályozni. Halder a továbbiakban már konkrét formában arról érdeklődött, hogy Magyarország milyen erejű egységeket állít ki, majd jelezte, hogy a magyar kötelékeket a Heeresgruppe Süd-nek

⁷³ Uo.

⁷⁴ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 23. „... most az a fontos, hogy a magyar katonai fórumok a politikai vezetést mozgásba hozzák, hogy azok maguktól ajánlkozzanak.”

⁷⁵ Uo. „... nem támasztunk követeléseket, mert az ilyenekért meg kell fizetni, azonban minden támogatásért, különösen gyors csapatok által, hálásak.”

szándékozzák alárendelni és ez a parancsnokság adja majd meg a részletes utasításokat. A német terv tehát készen állt a magyar hadsereg felhasználására.

Himer, Jodl és Halder utasításainak szellemében vette fel újra a tárgyalások fonalát Werth vezérkari főnökkel. A megbeszélés 23-án 12.50—13.15-ig tartott. Himer kifejtette a német vezetés álláspontját és felkérte Werth vezérkari főnököt annak szellemében való cselekvésre. Werth közölte, hogy még nem ismeri Hitler Horthyhoz írt levelének tartalmát és amennyiben az nem tartalmaz felszólítást Magyarország részére a háborúban való részvételre, a politikai vezetést nehéz lesz cselekvésre bírni. Kifogásolta a hiányos politikai előkészítést. Ha legalább négy héttel ezelőtt felhívták volna a figyelmét, úgy a magyar csapatok már a tegnapi napon átléphettek volna a határt. Az ő ösztönzésére 10 nappal ezelőtt politikai síkon már tájékoztak Magyarország részvételét illetően, úgy tűnik azonban, hogy a Führer nem akarja a magyar részvételt, amely már úgymint késő lenne. Himer kijelentette, hogy most a katonáké a szó és emlékeztette Werthet a május 29-én tett kijelentésére, majd rámutatott, Magyarország röviddel a 12 óra előtt — a különben összefüggő keleti arcvonalon — még mindig kivehetné részét a bolsevizmus elleni keresztes hadjáratból.⁷⁶

Himer 23-án este jelentést tett az OKW/L., valamint az OKH/Op. Abt.-nak Werth-vel folytatott megbeszéléséről. Jelentésében kifejezésre juttatta a megbeszélésen szerzett benyomását, miszerint „... General Werth der Grösse des Augenblicks nicht gewachsen sei.”⁷⁷ Werth szintén közölte a megbeszélés tartalmát a kormánnyal. Bárdossy miniszterelnök pedig — a vezérkari főnökkel és a honvédelmi miniszterrel történt megbeszélés után — leutazott a kormányzóhoz, aki ebben az időpontban vidéki birtokán tartózkodott.

Figyelemmel kísérve az események menetét, megállapítható, hogy úgy a politikai, mint a katonai vezetés azt várta, hogy Magyarországot határozott formában felkéri a Szovjetunió elleni hadjáratban való részvételre. Horthy amikor megkapta Hitler levelét, állítólag mélyen fájlalta, hogy nem szólították fel a bolsevizmus elleni hadjáratban való részvételre.⁷⁸ Június 24-én a német nagykövet megbeszélést folytatott a magyar miniszterelnökkel, amelyet a már többször idézett napló a következőképpen összegez: „Es verstärkt sich dadurch der

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ C. A. Macartney: i. m. II. 23. oldal.

Eindruck, dass die Regierung ausdrücklich aufgefordert werden müchte.⁷⁹

A német politikai vezetés — túlbecsülve a fasiszta hadsereg erejét — bízott abban, hogy a Szovjetuniót rövid idő alatt egy villámháborúban legyőzi, ezért a viszonylag gyenge hadipotenciállal rendelkező Magyarországnak számításon kívül hagyása nem okozott különösebb fejtörést számára. Hitler a vélt győzelem eredményein nem akart osztozkodni senkivel. A „riesenhaften Kuchen”-t (óriáskalácsot) lehetőség szerint csak Németország kezében akarta tudni, hogy utána végrehajthassa sátáni tervét, az elfoglalt területet „...erstens beherrschen, zweitens verwalten und drittens ausbeuten können” (először uralhassa, másodsor igazgathassa és harmadszor kizsákmányolhassa), ahogy arra egyes magasszintű pártmegbeszélésén 1941. július 7-én rámutatott.⁸⁰

A német hadvezetéstől azonban kezdettől fogva nem volt idegen Magyarország bevonásának gondolata a Szovjetunió elleni háborúba, a támadás másnapján pedig egyenesen sürgőssé vált. S mivel a politikai vezetés nem változtatott álláspontján ebben a kérdésben, a német katonai vezetés — feltehetően illetékes magyar katonai fórumok segítségével — hajlandó volt alantas politikai eszközökhöz folyamodni, hogy megkönnyítse a magyar uralkodó osztály elhatározását.

A Szovjetunió kormánya a háború kitörését követő napokban minden tőle telhetőt megtett, hogy távortartsa Magyarországot a háborúba való belépésétől. A szovjet külügyminiszter június 23-án magához kérte Kristóffy követet és kijelentette, hogy a Szovjetunióknak sem követelése, sem támadó szándéka nincs Magyarországgal szemben s egyúttal érdeklődött Magyarország szándékai iránt. Kifejezte reményét, hogy a magyar kormány nem kapcsolódik be a német—szovjet háborúba. Bárdossy 24-én megkapta Kristóffy követ üzenetét. Ezzel azonban a magyar kormánykörök nem sokat törődtek. Sokkal inkább hatott rájuk az a hír, hogy Szlovákia, amelynek eredetileg szintén nem szántak szerepet a „Barbarossa”-tervben, június 25-én hadat üzent a Szovjetunióknak. Ez megadta a végső lökést ahhoz, hogy a magyar kormány elhatározásra jusson. Féltek, hogy katonai passzivitásukkal végképpen elvesztik Németország kegyeit és háttérbe szorulnak a többi csatlós országokkal szemben. 25-én még egy említésre méltó esemény történt, amely közvetve szintén azt a célt szolgálta, hogy a magyar katonai

⁷⁹ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 24. „Az a benyomás szilárdult meg, hogy a magyar kormány azt szeretné, ha nyomatékosan felkérnék a részvételre.”

⁸⁰ H. A. Jacobsen: i. m. 256. oldal.

vezetést és a kormányt a hadüzenet megtételére inspirálja. Dél-előtt folyamán Himer tábornok villásreggelin látta vendégül többek között Werth, Miklós, Major, László tábornokokat, a német követet és a Landesgruppenleiter-t (tartományi csoportvezető).⁸¹ Az összejövetelen Esp tartományi csoportvezető és Freyer professor, a Budapesti Német Tudományos Intézet igazgatója azzal a javaslattal álltak elő, hogy megbeszéljük a magyarországi német kisebbség vezetésével egy önkéntes hadtest feállításának tervét, mivel a kormány még mindig nem jutott elhatározásra.

Erre azonban már nem volt szükség. Az elhatározás a fegyveres támadásra már ekkor megszületett, csak a „casus belli” hiányzott. Ez is hamar bekövetkezett, június 26-án ismeretlen felségjelű repülőgépek bombázták Kassát, továbbá a felső Tisza völgyében fekvő Rahónál fedélzeti fegyverekkel lőttek egy vonatszerelvényt.

Nem túlzás azt állítani, hogy a magyar háborús klikk már alig várta ezt az alkalmat. Horthy parlamentje soha ilyen gyorsan nem működött. Másfél órával a kassai bombázás után összeült a minisztertanács és jóváhagyta a hadüzenetet, amely a magyar történelem legszomorúbb, letragikusabb fejezetét nyitotta meg. A háborús fasiszta klikk rablőháborúba rántotta az országot.

Horthyék propagandája — úgy ahogy a helyzet ezt megkívánta — élesen reagált a bombatámadásra és minden rendelkezésre álló eszközzel azt hirdették, hogy a Szovjetunió „terror-támadást” hajtott végre a védtelen magyar városokkal szemben. A szovjetellenes hangulat szítása hatalmas méreteket öltött. A lapok öles betűkkel hozott drámai jelentésekben számoltak be „a szovjet repülőök barbár támadásáról” és bosszúért lihegve tüzeltek a Szovjetunió ellen. Csupán egy napilap, a Magyar Nemzet betiltására került sor 15 napra, mivel a lap nem azt írta, hogy Kassát orosz gépek, hanem, hogy a várost „orosz felségjellel ellátott” gépek bombázták.

A kassai repülőtér parancsnoka két másik gép kíséretében a légitámadás alkalmával felszállt és megállapította, hogy a gépek szárnyaira és törzsére a tengelyhatalmak közös ismeretőjele, a sárga csík volt festve. Továbbá, hogy a gépek jellegzetes négyes kötelékben repültek. Tudniillik ezt a repülési alakzatot 1941-ben csak német légierő repülte. Észrevételeit azonnal jelentette a VIII. hadtest, majd géptávírón a légierő parancsnokságnak. Levélben számolt be tapasztalatairól Bárdossy mi-

⁸¹ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 25.

niszterelnöknek is. S mi lett az eredmény? Felettes katonai hatósága hallgatást parancsolt számára, Bárdossy pedig azt kérte tőle, hogy ne avatkozzon bele a magas politikába. Még egy jellemző momentumot tartalmaz a repülőtér parancsnokának visszemlékezése. Korábban egyetlen ellenséges repülőgép be- repülése esetén légiriadót rendeltek el, június 26-án pedig a négy gépből álló kötelék légiriadó nélkül érte el a várost. S különös módon a bombázás lakótelepek ellen irányult, míg a német vasúti szerelvényekkel zsúfolt pályaudvar egyetlen találatot sem kapott.⁸²

A nürnbergi per folyamán bizonyítást nyert, hogy Kassa bombázása német provokáció volt. Ennek megszervezésében azonban a magyar vezérkar illetékesei is részt vettek. A magyar és német együttműködésről a provokáció megszervezésében, Új- szászy István vezérőrnagy számolt be a nemzetközi bíróság előtt. „Meg vagyok győződve — jelentette ki —, hogy a bombázást szovjetország felségjellel ellátott német repülőgépek hajtották végre: Ezt az alábbiakkal indokolom:

a) A bombázást Fütterer vezérőrnagy és a német propa- ganda feltűnő módon, széltében-hosszában terjesztette;

b) Parancsot kaptam László tábornoktól, hogy a „szovjet- orosz” bombák fellelhető maradványait a VKF 2. propaganda- osztályával fényképeztessem le és a képeket tétessem közzé a fasiszta hatalmak sajtójában.

c) Fütterer vezérőrnagy, László tábornok és Frimond al- ezredes suttogó propagandával terjesztették, hogy Kassát olyan szlovák pilóták bombázták, akik szovjetország szolgálatban állot- tak. A bombatalálatok azért voltak olyan pontosak, mivel ezek a pilóták alapos helyismerettel rendelkeztek.”⁸³

Azok között, akik ezekben a sorsdöntő napokban figyelem- mel kísérték a politikai eseményeket, kevés olyan akadt, aki ne tudta volna, hogy a Kassát bombázó repülők német eredetűek voltak. Nyilvánvalóan tudta ezt Horthy is, amelyet azonban csak a háború után ismert el.⁸⁴ S ha mégis feltételezzük, hogy nem tudta, ez politikai ítélőképességének hihetetlen mérvű fo- gyatékosságát bizonyítja. Ez olyan időpontban történt, amikor a Szovjetunió minden tőle telhetőt megtett, hogy megakadá- lyozza Magyarország bekapcsolódását a háborúba. Bárdossy mi- niszterelnök még a sorsdöntő minisztertanácsi ülés előtt kézhez- kapta Krudy Ádám alezredes jelentésén kívül a Szovjetunió

⁸² Az itt közölt adatokat Krudy Ádám tart. rep. alez. visszaemlékezéséből vettem. HIL. Visszaemlékezések gyűjteménye.

⁸³ Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem internationalen Mi- litärgerichtshof. Nürnberg, 1947. VII. 370. oldal.

⁸⁴ Horthy Miklós: i. m. 224. oldal.

erélyes tiltakozását is a gyanúsítás ellen, miszerint a bomba-támadást szovjet gépek hajtották végre.⁸⁵

Az Imrédi-per folyamán kihallgatták Arnothy-Jungerth Mihály diplomatát a Szovjetunió elleni hadüzenet kérdésében. Arnóthy vallomása szerint „Molotov valósággal közelharcot folytatott Kristóffy követtel, hogy rábírja, hogy a magyar kormányral vonassa vissza a hadüzenetet azzal a megokolással, hogy sikerült megállapítani a bombázás valódi tényállását.”⁸⁶ Erre azonban a magyar kormány nem volt hajlandó.

Annak a feltételezése, hogy Kassa bombázását szovjet gépek hajtották végre, katonai szemszögből is abszurdumnak tűnik. A Szovjetunió a hitleri barbár támadás első napjaiban rendkívül nehéz helyzetben volt. A fasiszta támadás nemcsak a szárazföldi haderőt érte felkészületlenül, hanem a légiert is. A határmenti körzetek légierője új típusú repülőgépekkel csak 17%-ban rendelkezett, s a meglévő gépállomány többségében a jólismert, nagy, központi repülőtereken települt. Ezeket a nagy repülőtereket a német hírszerző szolgálatnak szinte hiánytalanul sikerült felderíteni. A német légielő ezekre a repülőterekre már az első napon koncentrált támadást mért. Sok szovjet repülőgépet sikerült megsemmisíteniük anélkül, hogy azok felszállhattak volna. A Szovjetunió egész haderejét lekötötte a német támadás és súlyos katonapolitikai helyzete azt kívánta, hogy Magyarország ne csatlakozzon a háborúhoz.

A kassai bombázás csak ürügy volt a hadüzenetre, az elhatározás a fegyveres beavatkozásra már ezt megelőzően megszületett. Jellemző, hogy még nem történt meg a hadüzenet publikálása, amikor június 27-én a kora reggeli órákban 3 magyar repülőszázad bombázta Stanislaut és felderítő gépek bombákat dobtak a határ közelében levő szovjet célpontokra.

A Szovjetunió elleni hadüzenet alakszerűleg is törvénytelen volt. Az ország felelős vezetői, hogy minél előbb csatlakozhassanak a fasiszta invázióhoz, saját törvényeiket is áthágták. Az 1920. évi I. tc. 13. paragrafusában a hadseregnek az ország határain kívül való felhasználásához az országgyűlés hozzájárulása volt szükséges. Az országgyűlést nem kérdezte meg sem a külügyminiszter, sem a kormányzó. Horthynak június 28-án Hitlerhez írt levelében ez állt: „Elrendeltem a hadiállapot kimondását Oroszországgal.”⁸⁷

A magyar képviselőház csak négy hónappal később, 1941 október 23-án tárgyalta a miniszterelnök előterjesztését. „A

⁸⁵ Sulyok Dezső: i. m. 382. oldal.

⁸⁶ Uo. 383. oldal.

⁸⁷ Uo. 380. oldal.

Szovjetunió által Magyarországra kényszerített háborúban a Magyar Királyi Honvédségnek az ország határain túl szükség-szerűen bekövetkezett alkalmazása tárgyában.” Jellemző, hogy az előterjesztéshez — amely már címében is hazugságot tartalmazott — senkinek nem volt bíráló megjegyzése, pedig akkor már szélesebb körben ismert volt a kassai bombázás valódi története, mint a bombázást követő napokban.

A VKF. június 26-án adta ki a mozgósítási parancsot a gyorshadtest (1., 2. gépkocsizó és 1. lovas dandár) részére. Első mozgósítási napként június 27-ét jelölte meg, a menetkészültséget június 29-én 24.00 órára kellett elérni.⁸⁶ A mozgósítás ezenkívül kiterjedt a VIII. hadtest alakulataira, az 1. hegyi és 8. határ vadász dandárra. A gyorshadtest egységeit, valamint a Kárpátokba kihelyezett fenti két dandárt a VIII. hadtest törzsének rendelték alá és összefoglaló néven „Kárpát-csoport”-nak nevezték el.

Himer tábornok 27-én a kora délutáni órákban kapcsolatot teremtett a német vezérkarral és beszámolt a magyar előkészületekről. Halder vezérezredes közölte, hogy a Kárpát-csoport előnyomulását Kolome—Stanislau irányában kívánják. Himer a délután folyamán közölte a német vezérkar stratégiai javaslatát Saska alezredessel, a VKF. hadművelleti osztályának vezetőjével. Ugyancsak 27-én a német összekötő törzs egyik beosztott tisztje (Siegler őrnagy) megbeszélést folytatott Kollány századosal (VKF. 2. o.) a hadijelentések közzétételének módjáról. „Mostantól fogva a magyar újságok csak a német, olasz és a magyar hadijelentéseket közölhetik és nem hozhatnak harmadik, negyedik kézből származó híreket.”⁸⁹ A magyar hadijelentéseket naponta 12.00 óráig kellett bemutatni a német összekötő törzsnek, ahol közölték, hogy esetleges változtatásokat nem kívánnak-e.

Horthy, amint arról már a korábbiakban említés történt, csak június 28-án válaszolt Hitler 21-én kelt levelére, a következő szöveggel: „Kegyelmes Uram! Bensőséges köszönettel vettem kegyelmes uramnak június 21-i levelét. Az Oroszország elleni háború hírére az egész magyar nemzetben a legőszintébb elégtételt és örömet keltette. Biztosíthatom kegyelmes uramat, hogy teljes mértékben méltányoljuk az okokat, melyek erre a lépésre készítették és szilárd meggyőződésünk, hogy ez a küzdelem az európai kultúra és civilizáció megmentésére feltétlenül szükséges. Tudjuk, hogy ez a háború Németország és szövetség-

⁸⁸ HIL. Kárpát-csoport iratai. II/5.

⁸⁹ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 27.

géseit részére győzelemmel fog végződni. A nagy küzdelem, melyet kegyelmes uram híven a bolsevizmussal szemben mindig elfoglalt álláspontjához ez ellen az ázsiai veszély ellen kezdett, nem csupán a magyar nemzetet, hanem egész Európát kegyelmes urammal szemben örök hálára kötelezi. A szolidaritás szellemében kormányom közvetlenül a szovjetország háború kezdete után megszakította a diplomáciai összeköttetést a szovjetország kormánnyal és amikor a szovjetország légierő magyar terület felett ismételtén orvul bombatámadásokat intézett, elrendeltem a hadiállapot kimondását Oroszországgal. Boldognak nevezem magamat, hogy fegyvereink vállalva a dicsőséges és győzelmes német sereggel részt vesznek a kommunista veszélyfészek elpusztítására és kultúránk fenntartására irányuló kereszteshadjáratban. Engedje a mindenható, hogy a nagy mérkőzés, melynek kegyelmes uram az élharcosa, a teljes győzelemhez vezessen.^{89/a} Hitler nem sokáig várattat a válasszal. Himler tábornok képviselőjében Radtke őrnagy július 2-án Kenderesen átadta Horthynak Hitler válaszát, amely aznap 08.00 órákor érkezett légi futárral.⁹⁰ A levelet másolatban Himler tábornok is megkapta. „Főméltóságú Uram! — hangzik Hitler levele. — Őszinte meghatottsággal óhajtom Önnek, mint az új Magyarország alkotójának és vezérének megköszönni a saját *iniciatívából* történő részvételét abban a küzdelemben, mely megítélésem szerint nemcsak megszabadítja Európát egy mérhetetlen veszélytől, hanem amely mindenek felett a háború után megadja ennek a kontinensnek azt a belső békét, mely nélkül az újjáépítés és főképpen a háborús károk jóvátétele nem képzelhető el. Nagy-Magyarország ebből a küzdelemből nem vonta ki magát, hanem Főméltóságod azt a parancsot adta haderejének, hogy ebben a küzdelemben tevékenyen vegyen részt. Ez még jobban megerősíti, felújítja a jövőben népeink régi fegyverbarátságát.”⁹¹ A levél ezenkívül foglalkozott a magyar hadsereg vezetésének kérdésével a Szovjetunió elleni hadműveletek során. Hitler kérte, hogy a magyar csapatok lehetőleg időben nyomuljanak előre Kolomea—Stanislaw vonaláig, illetve azon túlra. — „Der Reichsverweser nimmt das 4 Seiten lange Schreiben — rögzítette az összekötő törzs naplója az eredményt — mit dem Ausdruck seiner Freude und Zustimmung auf und behält Major Radtke zu Frühstück bei sich.” (A kormányzó a négyoldalas iratot öröm-

^{89/a} Sulyok Dezső: i. m. 378—80. oldal.

⁹⁰ Idézett Kriegstagebuch. 1941. június 2.

⁹¹ Népbírósi Közlöny, 1945. december 8. Közli Sulyok Dezső: i. m. 38. oldal.

mel és helyesléssel fogadta és Radtke őrnagyot meghívta reggelire.)⁹²

A Kárpát-csoport felvonulása időközben tovább folytatódott. Kisebb, kb. század erejű magyar egységek már június 27-e óta folytattak a határ mentén puhatólódzó csatározásokat. A tervszerű támadás megindítása azonban a felvonulás befejezésétől függött. A gyorshadtest június 30-án 18.00 órakor kapta Munkácson a Kárpát-csoport parancsnokának parancsát, hogy „törjön előre Kolomea területére és e területtől É. és ÉK-re vegye birtokba a Dnyeszter átjárókat.”⁹³

A támadási terv szerint a gyorshadtest alárendeltségébe tartozó Felkl-csoport (a megerősített 1. hegyi dandár) réstörése után a gyorshadtest csapatai, élén a 2. gépkocsizó dandárral, utána az 1. gépkocsi dandár, majd az 1. lovas dandárral átkelnek a Tatárhágón és előrenyomulnak Kolomea irányába.

A fentebb említett sorrendben július 1-én 07.00 órakor — repülőátmozgatóval — megindult a támadás.

*

A dolgozó magyar nép döntő többsége nem akarta a háborút. Tudták ezt az ország vezetői is. Az egyik horthysta képviselő — regisztrálva a Szovjetunió elleni háború kapcsán kialakult közhangulatot — 1941. június 25-én többek között ezeket mondta a parlamentben: „nem lobban fel eléggé az a bizonyos magyar lelkesedés... nem indulnak meg a tömegek, nem kondulnak meg a harangok... még egy szerény tüntetés sincs, még az egyetemi ifjúság sem tüntet.”⁹⁴ A dolgozók azonban nem tudták megakadályozni a háborút. S ennek nem csupán az országban uralkodó fasiszta terror volt az oka, hanem a tömegek egy részében meglevő nacionalista, revizionista gondolkodásmód, amelyet beléjük plántált a húszéves ellenforradalmi rendszer.

A magyar uralkodó osztályok kívánták és akarták a háborúban való részvételt, mert bíztak abban, hogy az német győzelemmel fog végződni. Nem akartak lemaradni a Hitler kegyeiért folytatott versenyben a többi csatlós államok mögött. Erre a lépésre inspirálta őket a Szovjetunió iránt érzett határtalan gyűlöletük is. Szegedtől egyenes út vezetett Orgoványon, Siófokon keresztül a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlako-

⁹² Idézett Kriegstagebuch, 1941. június 2.

⁹³ Lengyel Béla vk. alez.: A második világháború első két éve. 55. oldal.

⁹⁴ Képviselőházi napló, 1941. június 25-i ülés.

zásig, majd a gyalázatos kassai provokációhoz és az azt követő hadüzenethez.

Ha lehet egyáltalán különbséget tenni az egyes uralkodó rétegek között a háborús felelősség kérdésében, úgy első helyen kell említeni a katonai vezetést. A magyar vezérkar, élén Werth Henrik vezérezredessel első helyet foglalt el a hitleri fasizmus kiszolgálóinak táborában. Míg a politikai vezetés körében — egyes időszakokban — találkoztunk bizonyos mérvű megfontolásokkal a hitleri fasizmushoz való viszony kérdésében, addig a legfelsőbb katonai vezetés mindig határozottan a német irányvonalat képviselte. Németország legmegbízhatóbb támasza a tárgyalt időszakban a magyar vezérkar volt.

A Magyarország második világháborúba való belépésével kapcsolatos kutatómunka még nem tekinthető lezártnak. Annak ellenére, hogy a kérdés legfontosabb politikai és katonai vonatkozásait már feltárták és értékelték történészeink, még számos részletkérdés megnyugtató eldöntése a jövő feladatai közé tartozik. Ehhez a munkához akar hozzájárulni szerény eszközökkel a fenti tanulmány is.